

พระกวีนิพนธ์

ห้องกุหลาบ
895.911
ด495พ
2501

ของ

๘
๒
เด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาตำราจรรยา
อนุภาพ

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
บมวิท 23 วัดหน้า กรุงเทพฯ 10110 โทร. 2584002-8

รองศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส

895.911

๑4๑5 พ

2501

17 S.A. 2548

พระกวีนิพนธ์

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาตำราวงษา

S4399/3

ขออุทิศถวาย

แด่

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ในวันสิ้นพระชนม์ครบรอบ ๑ ปี

ขอพระนิพนธ์จงอยู่ยั่งยืนแทนพระองค์ต่อไปชั่วกาลนาน

พ.ศ. ๒๔๘๗

คำนำ

ตามธรรมดาเสด็จพ่อไม่ได้ทรงแต่งบทกลอนเล่น อยู่เสมอ นอกจากมีเหตุจำเป็นให้ทรงแต่ง และเมื่อทรงแต่งประทานไปแล้ว ก็ไม่ได้เก็บต้นฉบับรวบรวมไว้อย่างหนังสืออื่น ๆ ฉะนั้นจึงมีได้นักถึงเรื่องบทกลอนที่ท่านทรงไว้เท่าใดนัก จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสรรัตนโกสินทร์ ผู้ทรงเป็นพระราชธิดาและราชเลขานุการีน้องของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ สิ้นพระชนม์ลง และในเวลาทรงเก็บหนังสือส่วนพระองค์ หญิงมารยาตร้องสาวฉันซึ่งอยู่ในพระสำนักนั้น ได้พบบันทึกที่เสด็จพ่อทรงแต่งทูลเกล้า ฯ ถวายไว้แต่ใน ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เธอจึงขอกัดลอกนำมาให้ฉันดู เมื่ออ่านแล้วรู้สึกว้าจับใจ ฉะนั้นจึงนำไปถวายเสด็จพ่อทอดพระเนตร ท่านทรงร้องว่า “ อ้อ ยังอยู่หรือ ? พ่อฉันว่าสูญเสียแล้ว เพราะเรื่องนั้นดูเหมือนจะไม่มีตัวผู้รู้เหลืออยู่แล้ว แปลกแต่ตา Besso แอบไปรู้แล้วเอาไปลงพิมพ์ได้ นี่ก็ไม่มีออกว่าใครเป็นผู้บอกแก่ ” แต่ฉันมาฉันก็เอาใจใส่เก็บบทกลอนต่าง ๆ ที่เสด็จพ่อทรงนิพนธ์ และได้ทูลถามว่าอยู่ที่ใดบ้าง แต่ท่านทรงตอบว่า “ พ่อไม่ได้พยายามจะเป็นจันทกวี เป็นแต่แต่งได้เท่านั้น ” แล้วก็ตรัสบอกให้ตามที่ทรงนึกได้ว่าอยู่ที่ไหนบ้าง แต่ยังไม่หมด

ฉันจึงหวังในความกรุณาจากท่านผู้ที่ยังมีน้ำใจระลึกถึงเสด็จพ่ออยู่ว่า ถ้าท่านพบพระนิพนธ์ของพระองค์ท่านที่ยังไม่มีอยู่ในหนังสือเล่มนี้แล้ว ขอท่านจงได้กรุณาช่วยส่งมารวบรวมไว้ให้เป็นอนุสาวรีย์ถวายแด่เสด็จพ่อ ตามคติโลกนิยมด้วย เทอญ.

พูนพิศมัย

วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๘๗

สารบัญ

๑. คำนำ
๒. โคลงสุภาพเรื่องรามเกียรติ์
๓. สุภาษิต
๔. บทดอกสร้อยสุภาษิต
๕. กลอนจารีกลับแลไฟ
๖. บทพากย์ฤๅษี
๗. ฉันท์ทูลเกล้า ฯ ถวายตอบใน ร.ศ. ๑๑๒
๘. ร่ายดุษฎีสังเวยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗
๙. เสภาตอนพลายงามได้นางศรีมาลา
๑๐. โคลงถวายพระพรสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์
ในวันประสูติ
๑๑. โคลงไฉ่นลภ
๑๒. นิราศนครวัด
๑๓. โคลงประดับพวงมาลาถวายพระศพสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า
๑๔. กลอนประทานหม่อมเจ้าหญิงพัฒนายุ
๑๕. โคลงประทานพระองค์เจ้าหญิงศรีวิรัตนบุษบง
๑๖. โคลงประทานหม่อมกอบแก้ว
๑๗. ภาคผนวก

โคลงสุภาพเรื่องรามเกียรติ์

คำอธิบาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ผู้ใดจะเป็นนายช่าง ไม่มีใครทราบ เสด็จพ่อทรงเล่าแต่ว่าบรรดาเครื่องมุกต่าง ๆ เจ้าพระยาอัครมหาเสนา (บุญนาค) เป็นผู้ทำในรัชกาลที่ ๑ เวลาล่วงมาถึงกำหนดจะต้องซ่อมแซม ประจวบเป็นเวลาวันรัชกาลหนึ่งทุกครั้ง ฉะนั้นถึงในรัชกาลที่ ๓ จึงมีการปฏิสังขรณ์ดังมีอยู่ในหนังสือเรื่อง “ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” นั้นแล้ว ในครั้งนี้สมเด็จพระเจ้าพระยามหาพิชัยญาติ (สมเด็จพระองค์น้อย) เป็นนายช่างทั่วไป รวมทั้งเครื่องมุกเป็นส่วนมากด้วย ต่อมาถึงในรัชกาลที่ ๔ เป็นแต่ทรงสร้างเพิ่มเติม มิได้ซ่อมแซมทั้งวัด เวลาปฏิสังขรณ์จึงตกมาในรัชกาลที่ ๕ อีก ใน พ.ศ. ๒๔๒๓ ครั้นนี้ทรงจัดตั้งเป็นคณะกรรมการ มีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามลากลมพระบารามประบักร์ ทรงเป็นประธาน แล้วทรงขอแรงให้ช่วยกันแต่งโคลงเล่าเรื่องภาพรามเกียรติ์ตามฝาพระระเบียงทุกห้อง เสด็จพ่อทรงแต่งตอนห้องสุครีพหักฉัตร และตอนห้องปล่อยม้าอุปการ รวม ๒ ห้อง ดังต่อไปนี้

โคลงสุภาพเรื่องรามเกียรติ์

(จารึกที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามห้องที่ ๕๑)

พระนิพนธ์พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร

พงศ์พรหมภูวนาถเจ้า
โกธกระบิลเดดาล
ถวิลจกหักลาญบาน
ผดุงพิภพเชิดซ้อน
นิกได้ชัยฉัตรท้าว
มีมहिทธิมहिมา
ปักปกปิดทิพา
แต่งทัพโถมทุ่มค้ำ

จอมมาร
เดือดร้อน
ประบักร์
เกียรติไ้ววงศ์แผน ฯ
ธาดา สฤษดีแฮ
เดชล้ำ
กรมิด มิดฤฯ
ฆ่าสิ้นศึกชน ฯ

พลันเผยสีหน้าท้อ
เหววมโหทรชาญ
กุญแจมลายลาญ
ด้วยเดชฉัตรพรหมกู่

สังเวรวรฉัตรให้
เทียนรูปทาทิรัญ
ผกากระยาบวร
เทียบกาชนพิพิธพร้อม

เร่งหมายรายริบเร้า
ยกพิชัยฉัตรกาญจน์
ไปยังท่ามกลางสถาน
ขณะรุ่งรังสีแล้ว

เร่งสรรค์รากษสกล้า
เคยศึกคร่ำการกล
ผิวนัฏรปิดสุรียน
ให้กระหน่ำกระหนาบล้อม

มนตรีเตรียมตรวจต้อง
รุ่งฤกษ์เชิดฉัตรกาญจน์
เดชฉัตรพรหมาน
ภาคพิภพกำจรแผ้ว

เห็นอัปอากาศอ้า
สมจิตจิตต์ขุนมาร
ชวนคณะวรรณกราว
โดยราชวิถีคล้อย

โองการ
ฉบับรู้
อรินทราช นีนา
ก่อไว้เฉลิมเวียง ฯ

จัดสรรพ สิ่งนา
มาศย้อม
เจ็ดจัด ผจงแฮ
พรั่งตั้งตั้งวาย ฯ

ระดมมาร
ก่อแก้ว
นัคเรศ
รีบตั้งบังสุรย์ ฯ

กลางรณ รงค์แฮ
ศึกพร้อม
พะยับมิด มิดนา
ลัมล้างอรินทร์พาล ฯ

ตามสาสน์ สังแฮ
ท่าแก้ว
รังสฤษดิ์
มิดด้านดัสกร ฯ

อนธการ
ขึ้นช้อย
ยุรยาตร
คลาดเกล้าคลาจรูญ ฯ

บัดเถลิงชั้นนัฏฐกั
สรพฤษพรังสาวสวรรค์
ต่างดุษฎีพลชั้น
สืบทักตรักตรักผ่องพร้อง

มณโฑโสภาคย์ล้ำ
ยลพระจักรกฤษพา
เคยรู้ฤทธิไกรวา
เห็นภพจะสูญเศร้า

ผืนพักรักทูลแทดยัท้าว
พระจูงตรึงดี
พั่งนางกมลปรี
ชัยฉัตรสุรเชษฐกู

ผ่ายพลพานเรศถ้วน
เห็นประกาศกรกลับ
ห่อนรู้ระบิลสับ
บ้างวิ่งบ้างวนกลุ่ม

พระพิษณุราชเจ้า
เลออาสน์เหล้ามาตยา
เห็นเหตุพิบัติอา
ถามพิเภกแพกเค้า

บัดน้องสืบทักตรัก
ฉัตรยักษปักปัดรว
ทศพักรักจักลอบตี
เราบ่เห็นเขาได้

กิ่งสวรรค์
แซ่ซ้อง
เขตรัสศึก
พราอ้ออวดบุญ ฯ

เลขา
นเรศเฝ้า
นรก่อน กาลแฮ
สุดท้อทรวงถวิล ฯ

ทศศรี
จึงสู้
ดีตอบ นางนา
ภพแล้วกลัวไย ฯ

ทั้งทัพ ชัยนา
มิดคลุ้ม
สนวุ่น วายแฮ
เกลื่อนลัมระงมกัน ฯ

จอมสวา
ดาษเฝ้า
กาศแปลก เป็นแฮ
เช่นนี้เป็นไฉน ฯ

เกศี สนองแฮ
มิดไฉ
ทัพราช
แต่ข้างเขาเห็น ฯ

ขอรู้ลิบรรมบาทใช้
รับประทัดฉัตรमार
พระทรงสดับสาร
ใครจักอาจจักให้

ลูกพระสุริยราชข้า
รับสั่งอาสาณรงค์
เหาะขึ้นนภางค์ตรง
เจวียนฉวัดลัดฟ้า

ไปถึงเห็นฉัตรกัน
แสนล้ำค่ารหนา
พลันร่ายอิทธิมหา
กายใหญ่เอยงพรหมพร้อม

ฝ่ายอสูรปีศาจเสือ
เห็นกระบิลเตียบาน
ตระหนกหฤทัยลาน
ขามฤทธิ์บรอร้า

กระบิลลงสู่ภพเต้า
ถึงที่ฉัตรถกล
คล้ายเวทเหตุบังหน
เหม่เหม่ทศพัคตร์ตั้ง

กลัวชะไมอิสสรราชทั้ง
ถาย่อฤทธิ์พานร
ถาไครเหนียวกายกร
จึงมีสู้ศึกท้าว

ขุนหาญ หนึ่งเฮย
จ่งได้
พลันตรัส ถามนา
ฉัตรชั้นพังทลาย ฯ

บาทบง กชแฮ
ไปข้า
ทิศภพ มารเฮย
ลัดนิ้วเดียวถึง

กลางภา ราแฮ
แน่นล้อม
ฆนต์เปลี่ยน กายนอ
รูปทั้งเงาหาย ฯ

เมืองमार
ปิดฟ้า
ลนวุ่น วายแฮ
รีบเร่งเร็วหนี ฯ

ตามสกล มานา
เชิดกัง
ชั้นขู่ ราพณ์แฮ
ฉัตรนี้เฝ้ายใจน ฯ

แสงศร พระฤ
เดชห้าว
กมมัน ไวฤ
ลอบตังฉัตรถกล ฯ

เหม่ชาติอุบาทว์อาย
ผิวงั้นบันเคียรจัก
มึงอย่าพักชู้พัก
บ่มีฆ่ากูได้แม่น

อย่าเอื้อมยงยุทธด้วย
กูจักฆ่าขุนยักษ
พลันขึ้นฉัตรชัยขวก
แสดงเดชต่อเดชด้วย

ขุนราพณ์รณฤทธิ์ต้าน
แขนสืบก่อกอดยุพิน
กรเดียวรบอรินทร์
สิงบุกรุกรบรุ่ม

รวีรบุตรนาว
ฉัตรบ่ทานฤทธิ์ตระกูล
ราพณ์ร่วงหุบหุบพลัด
พลันจรสสุริย์จำ

ขุนกระบิลโถมถีบท้าว
ถนัดอุราราพณ์อีก
นาวจตุกระซกชัก
เชิดชฎาแยกเขี้ยว

จักบันศิริราพณ์ผู้
เกรงเกลือกเกินกำหนด
เอามงกุฏแทนทศ
ขอฝากสืบเคียรไว้

ทรลักษณ์ ลิงแฮ
เหือดแค้น
อวดฤทธิ์ นายนา
เช่นอายพาลี ฯ

ทรงศักดิ์
จ่งม้วย
ไขว่ไล่ มารแฮ
เดชท้าวทศเคียร ฯ

ขุนกระบิล
กลุ่มกลุ่ม
บ้องปิด
ราพณ์ร่าราถอย ฯ

เหนียวฉัตร
หักร่า
เพลงพลาด
แจ่มพินเมทนี ฯ

ทศพัคตร์
อกเอี้ยว
ชฎาติด ไปแฮ
ยักควงหลอกอสุร ฯ

เพ็ญยศ ยิ่งฮา
ท่านใช้
พัคตร์เทตย์ถวายเป็น
ว่าแล้วคืนเมื่อ ฯ

ถึงสถานถิ่นที่ท้าว
ถวายเป็นชาวลิต
ทูลมูลเหตุหักฤทธิ์
โดยบาทบงกชเกื้อ

ฟั่งรบิลปราโมทย์เอื้อน
ไตรภพไครเทียมทาน
สมเป็นบุตรสุริยฉาน
พลันพระชนนชิษฐไ้

เชอสถิตย์ เสดียรนา
อเคื้อ
ราพณ์เสด็จ สมแฮ
ก่อให้ชัยเฉลิม ฯ

โองการ
ท่านได้
สุริยฤทธิ์ เสมอณา
สู่ห้องบรรจจรรณ ฯ

โคลงสุภาพเรื่องรามเกียรติ์

จารึกที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ห้อง ๑๖๑

พระนิพนธ์พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร

พระมงกุฎพระลบรวง	แรมพนา เวศเฮย
เสร็จไค่นขุนพฤกษา	แหลกล้ม
ครวโลสู่สถานอา	ศรมบท
สู่พระมาตุเรศกัม	กราบแจ้งอนุสนธิ์ ฯ
พั่งदनัยนงลักษณปลื้ม	เปรมจิตต์
ว่าพ่อชะไมมิตร	ร่วมไว้
สมเป็นเอกอดิศร์	วรเฝ้า พันธุ์นา
สิทธิศักดิ์สมวงศ์ได้	ดั่งนี้ดีเหลือ ฯ
เชษฐองค์ โอรสเอือน	อรรถถาม พลันนา
พระแม่จูงแกลงความ	หนึ่งน้อย
บิตุราชลูกรักนาม	ไฉนนั้น พระนา
สถิตย์ที่แดนใดขอย	คิดอันจงนงาย ฯ
ชลนัยน์นงเนตร์แจ้ง	เหตุหัน หลังแฮ
อ้าพ่อวรยุคล	คู่ไว้
อันองค์พระจุมพล	ชนกนาถ พ่อฤา
นามพระราเมศได้	ผ่านด้าวอยุธยา ฯ
นางแสดงโดยเหตุเบื่อง	บรรพกาล สิ้นนอ
ยกศาสตร์วิวาท์การ	แต่งตั้ง
ตราบต้องทุกข์ทรมาน	มาฟัง ชฎิลแฮ
จบเรื่องเอารสทั้ง	นาฏซ้องโศกศัลย์ ฯ

ปางบรมรามราชเจ้า
เสด็จออกหมู่มาตยา
ยีนก้องเกิดโกลา
หลากหญ้าย่านร้าว

โหราจารย์จบแจ้ง
รับราชโองการธรรม
สอบทั่วเสร็จทุกคัม
สอบบ่เห็นเหตุให้

ต่างประณตมอบเกล้า
ข้าแต่เรนทร์สุรย์
คัมภีร์บ่แจ้งมูล
แต่ลิขิตคดีซ้ำ

ปางบรรพธรรมิกเจ้า
กับพระไตรอนุชา
ลองฤทธิ์ราชสรา
ถวายพระทูลกระหม่อมแก้ว

สรเทือนสรทกฟ้า
เหตุก็พอปูนปาน
ชรอยผู้รู้ฤทธิ์ชาญ
ลองวรารวุธไกล

ผิวผู้เรืองฤทธิ์
คงบ่ขัดพระประสงค์
ผิวคิดขบถคง
หักก่อนดีกว่าให้

อยุธยา
ดาษเฝ้า
หลเหตุ มหันต์แฮ
เร่งขึ้นสอบถาม ฯ

เจนดำ หรับเฮย
ธเรศไท้
ภีรพากย์
อัดอ้นอกจณ ฯ

กราบทูล
ผ่านหล้า
เหตุจุจ น้เลย
เนิ่นโน้นมีปาน ฯ

จอมสา กลเฮย
เพริศแพรว
วุธผาด แผลงแฮ
ที่คล้อยคืบสวรรค ฯ

ดินดาล
เปรียบได้
เชิงศาสตร์
เขตร์แคว้นแดนนคร ฯ

ใจตรง อยู่ฤา
ท่านได้
แข็งแข็ง คำนา
แก้กล้ามาผจญ ฯ

ขอจงแต่งอศวอ้าง
ครบเครื่องสุวรรณสาสน์
เสียงสัตย์ปล่อยสู่สถาน
ให้บุตรวายุคล้อย

ในสาสน์จะแจ้งว่า
ผดุงภาพแพ่งกรุณา
คาบนิมิต์จรรยปร่า
จึงปล่อยมาหมายรู้

ใครครองวรสัตย์ตั้ง
จงสการอศวาน
ใครจ้วงจู้จับขัน
คือชนบ่งไว้

คงจะประจักษ์แจ้ง
ใครซื้อใครคดคน
ผิวพบพวกรพล
จับอย่าเหลือเหล้าอาย

พึงสารชั้นสั่งให้
รีบสู่ไทยเกษสถาน
ทูลสองอนุชาชาญ
เชิญเสด็จนิษฐท้าว

วายบุตรรับสั่งคล้อย
ลูแหล่งไทยเกษนคร
ทูลองค์อติศร
โดยพระจอมเจ้าหล้า

อุปการ นามฤ
สอดห้อย
นิคมเขตร์ ชันท์แฮ
คลาดด้อมดอดตาม ฯ

จักรา ราชแฮ
ท้วนน้ำ
กฏเกิด เป็นแฮ
เรื่องแจ้งใจชน ฯ

ตนกตัญญู ญา
อาสน์ไท้
ขับขี่ กิด
ชีพต้องตายเตียน ฯ

ใจชน ได้นา
คิดร้าย
ผู้ประทุษฐ์ ไทแฮ
อาจเอื่อมโอหัง ฯ

หลนมาน
ถินด้าว
ไซเยศ
เร้งร้อน เร้วถึง ฯ

คลาจร
ไปช้า
สองกษัตริย์
ตรัสให้เชิญองค์ ฯ

สองทราบดำรัสเรา
เทียบพยุหยาตราพล
ยกวัดรีบเดินดล
สองสู่สุรราชน้อม

จักรพงศ์ภูวนาถเอื้อน
เหตุอุบัตินันดาล
สงสัยว่าภัยพาล
จึงจะให้พระน้อง

จักรังลิขิตคล้อง
ปล่อยออกนอกนัครา
อีกขุนกระบิลวา
ให้อนุชยกพลเรา

ยุคลขัตติยท้าว
สรวมชีพไต่บทมัลย์
การเพียงจะรำบาญ
ตกพนักงานข้า

พระหยิบสองเกราะแก้ว
เรื่องฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์ดา
เคยทรงสู้ศึกมา
ประสิทธิ์แก่นุชข้า

สองราชรับพจน์แล้ว
จากพระโรงสู่พลับพลา
โหรเฝ้าเหล่าพฤตมา
มาตย์รับโองการไท้

เร่งพหล
พรั่งพร้อม
อยุธยาแล้วแฮ
นอบเฝ้าฟังสาร ฯ

โองการ
กึกก้อง
พวกอมิตร มีนา
จับเสี้ยนไอศวรรย์ ฯ

คออา ชานา
รีบไต่
ยุบตรดิด ตามแฮ
รีบต้อนตอนหลัง ฯ

ทูลสาร
ปิ่นหล้า
อรินทร์ราช นัฏ
พิน้องสองศรี ฯ

กับอา วุทธเฮย
เดชล้ำ
ทุกคาบ ครั่งแฮ
สั่งให้เตรียมพหล ฯ

ลาคลา
สั่งให้
จารย์จัด พิธินา
ธิเบศรน้องอวตาร ฯ

ขุนม้าจูงมึงม้า
อาลักษณ์เชิญสารสุวรรณ
เวียนเทียนเจ็ดรอบบัน
แล้วประกาศเทพเจ้า

สรรพเสร็จปล่อยอศวแคล้ว
วายุบุตรตามอัสตร
ปางองค์อติศร
ทรงรดยกพลเร็ว

กล่าวกับองค์พี่น้อง
ลาบาทพระชนนี
จักไคร่เที่ยวไพรศรี
นางสดับดาลจิตต์เร็ว

พลันห้ามบิยบุตรด้วย
สองบ่พึงรำไร
จนจิตต์จึงอวยชัย
สองสดับกลับขึ้นชั้น

ลาแม่แลลาบาทเบื้อง
โหราชกumarพันธ์
เที่ยวชมพฤษภไพโรจน์
ชมสัตว์ใหญ่หน่อย

มาพลัน
ผูกเข้า
ลือพาทย์ ประโคมแฮ
ทั่วทั้งไตรสถาน ฯ

คลาจร
ดุ่มเต้า
สองกนิษฐ รามแฮ
สุดท้ายภายหลัง

เนาภูฏี ดงเอย
นาถเจ้า
หวังสุข เกษมแฮ
ร่วมร้อนฤทัยไหว ฯ

เกรงภัย
โศกสั่น
ยอมอนุ ญาตนา
ชอบน้ำใจเกษม ฯ

นักธรรม แล้วแฮ
ผาดคล้อย
แสนสนุก สนานนา
ถิ่นถ้ำลำละหาน ฯ

วชิรญาณสุภาสิต

คำอธิบาย ในสมัยออกหนังสือวชิรญาณของหอพระสมุด พระบาทสมเด็จพระ-
อยู่หัวรัชกาลที่ ๕ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในและข้าราชการ ได้ทรง
ช่วยกันแต่งโคลงกลอนและเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อบำรุงหนังสือขึ้น เสด็จพ่อทรงแต่งส่งเป็น
ครั้งแรกดังต่อไปนี้

จากวชิรญาณสุภาสิต

ร.ศ. ๑๐๘

ความรู้เป็นเพื่อนได้
เป็นเครื่องอารมณ์ครว
เป็นแรงเมื่อคิดความ
เป็นทรัพย์ทุกเพลัโพลั

โก่งเกลียดความรู้ขัด
ชื่อชอบชมบ่วาย
ฉลาดอาจช่วงใช้ดล
เกียจเก็บความรู้ไว้

รู้ เรียนคัมแท่โทษ
รู้ อ่านกันวิจารณ์
รู้ เลขหลักโง่งง
รู้ ประพฤติพันทั้ง

ในยาม เปเลี้ยวนา
พูดได้
ควรรัด สิ้นแฮ
พรั่งจ่าย ฯ

คอตน นะพ้อ
อยากได้
ประโยชน์ ปวงแล
บ่วยการ ฯ

ทางหลง ลืมแฮ
ผิดพลั้ง
ทรัพย์สาป สูญเนอ
ทุกข์ภัย ฯ

โคลง

วชิรญาณเล่ม ๑ แผ่น ๓๒ วัน ๗ เดือน ๙ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ๑๒๔๘

หน้า ๓๕๓

รู้ เรื่องรักอย่าได้
รัก นกมกจักเมา

ดูเบา
มิดกลุ้ม

จัก รักแรงดูเอา
ดี บ่ชั่วพัวหมั

ชั่วอย่า คบแฮ
จึงให้รักกัน ฯ

บรรณารักษ์

วชิรญาณ เล่ม ๒ แผ่น ๒๘ วัน ๖ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙
หน้า ๒๑๙

๑๗ พงศาวดาร

กัมภีร์พิทยพากย์พร้อม	พงศา วดาร์เฮย
ไสยศาสตร์พุทธศาสนา	นิเทศทั้ง
ตำนานรัฐวรา	ชประวัตติ วงศ์แฮ
คดีติกดำบรรพตัง	ตลอดเบื้องปัจจุบัน
กรมสมเด็จพระเจ้า	บรมวงศ์ เรอเอย
เพ็ญพระพิริยภาพทรง	รอบรู้
ทุกพากย์พิพิธพ	ศาวะ ดารนา
นับว่าอาจารย์ผู้	อื่นได้ในสยาม

วชิรญาณเล่ม ๙ แผ่นที่ ๒๔ วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เดือน เมย. ร.ศ. ๑๓๓ หน้า ๒๘๘
แก้โคลงกระทู้บทที่ ๒๐ รางวัลที่ ๓ เอ.บี.ซี.ดี.

เอ เขียวร้อนตม้น้ำ	แข็งคล้าย ร้อนฮา
บี เสียดแล่นให้หาย	เมื่อยได้
ซี เมนโบกพอหมาย	แทนทัด หินแฮ
ดี ขัดแม่เบี่ยงใช้	ชั่วแก้กลับเสีย
รู้ เขียนคัมแท่โทษ	ทางหลง ลืมแฮ
รู้ อ่านกันวิจารณ์	ผิดพลั้ง
รู้ เลขหลักโง่งง	ทรัพย์สาป สูญเนอ
รู้ ประพฤติพ้นทั้ง	ทุกข์ภัย

ดำรงราชานุภาพ เลขาธิการ

จากหนังสือวชิรญาณสุภาสิต

โคลงความจน

วชิรญาณวิเศษ เล่ม ๔ จ.ศ. ๑๒๕๐ หน้า ๒๐๗

อาหารบริโภคน
สรรพสัตว์จำเป็นหมาย
ใครขาดบริโภคกาย
นั้นแลจวบจนชั้น

คนแคลนนุ่งผ้าขาด
แม้ว่ามีอาหาร
สิ่งอื่นอนาถปาน
จนไม่แท้แต่แคล้ว

เห็นความเช่นนั้นเพราะ
รักชีพเปรียบใดหา
สรรพธรรมที่เกี่ยวกา
ชูชีพเป็นสุขไว้

ความจนธรรมชาติแท้
จนที่ความตายรุก
จึงเป็นอย่างจนอุ
ใดจะฟานขาดเข้า

ความจนหลายชั้นนับ
จะใคร่กล่าวเหตุผล
จนจิตต์เลอะคราจน
จำจบโคลงเก้อเก้อ

ลืมนแสดงไปน้อยล้ำ
อันศัพท์ความจนจะเพาะ
คือทุกข์ที่เกิดเพราะ
แปลรวม “จน” ทุกชั้น

กันตาย
เท่านั้น
เกือบวิบัติ
เอกแท้ทางจน
ขอทาน กิด
อยู่แล้ว
ใดก็ ตามเทอญ
สุขเข้าเขตร์เข็ญ

ธรรมดา ชนนา
ห่อนได้
ยามมนุษย์ เราฤ
ชีพนั้นทุกข์ทรม
ทางทุกข์
รวดเร็ว

กฤษยอด จนแฮ
หยอดท้องจำตาย

นิพนธ์ ได้นำ
พล่ามเพื่อ

จวบราช การแฮ
กุดค้ำกลางแปลง

เลยเหมาะ มาแล
เท่านั้น

มีไม่ พอแฮ
เช่นเข้าใจกัน

เลขาธิการ

วชิรญาณ เล่ม ๓ จ.ศ. ๑๒๔๙ หน้า ๒๐๒

ว่าด้วยเสียด

โดยเราเป็นแต่ม้า
ย่อมกอบสุจริตหมาย
สินทรัพย์ไม่มีหลาย
ที่จะเลี้ยงเพื่อนเพียง
คนแคลนมีพละทั้ง
สงวนสัตย์ทนเข็ญเขิน
ใครใคร่ประพฤติเห็น
แสนขัดจนสวมน้ำ
ยามทำลายชีพทั้ง
นับแต่ร้อยปีไป
ก็ถือว่าผู้ใด
ว่ากระดุกไหนดสวมน้ำ
นี้และ (ธรรมนิยมม้า
เดชะสัตย์ภิปราย
สรวมสิทธิ์สู่คณะชาย
อันเหนียวหอบเหื่อย้อย
มังสาสารพัตรทั้ง
พูนเพิ่มทุกจนน้ำกาล
(ทำการอย่าพะพาล
จงมากมุนค่าจ้าง
ภรรยาร่วมสุขพ้อง
หย่าละกมลมุน
อุตสาหะอนุกุล
ประสาปากปประเสื่อ
พึงโคลงฝรั่งต้อง
จึงเปลี่ยนแปลงเป็นไทย
ส่งหอพระสมุดใน
เสนอสมาชิกน้อย

งมกาย โง่แฮ
ชีพเลี้ยง
พอเพื่อ
เพื่อนบ้านอันจน
สุขเป็น ทรัพย์แฮ
อาตมเกื้อ
เสมอกล่าว นีนา
ขาดข้าคงชม
ถมใน ดินแฮ
หมดเชื้อ
จักบอก ได้นา
ขาดครั้งยังเป็น
บรรยาย
ปราชญ์ถ้อย)
ชาวกอบ การณ์แฮ
คำเข้าเอางาน
สุราบาน
อย่าร้าง
พาพลาด)
อย่าน้อยถอยผล
ไพบูลย์ ด้วยเทอญ
โอบเอื้อ
กิจสุข ตาแฮ
ขาดให้หายแผล
ติดใจ บารมี
เทียบถ้อย
เวกวิก นีนา
ใหญ่ให้พึงยล

ค.ร.

บทดอกสร้อยสุภาวดี

คำอธิบาย เรื่องตั้งโรงเรียนเด็กนี้ เกิดด้วยพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาถ ทรงพระปรารภจะอุทิศส่วนพระกุศลประทานแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงฉัตรจรัสศรี พระธิดา ซึ่งสิ้นพระชนม์ในเวลาพระชันษาได้ ๙ ปี จึงนำพระดำรินี้ขึ้นกราบบังคมทูล ทรงพระราชดำริว่าควรจะอุดหนุนในการเลี้ยงเด็ก แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จพ่อทรงจัดการตั้งขึ้นที่สวนมลิ รับเด็กกำพร้าและที่บิดามารดาไม่สามารถจะเลี้ยงดูให้ดีได้ เป็นผลดีที่ได้เด็กออกมารับราชการก็หลายคน แต่ไม่คุ้มผลที่ทำให้มารดาทั้งหน้าที่เลี้ยงดูลูก บางคนถึงส่งลูกไว้ให้เป็นกำพร้าแล้ว ตนเองก็กลับเข้ามารับจ้างเป็นแม่นมเด็กด้วย ลงท้ายก็ได้รับแต่ลูกเจ๊กเอามาทิ้งไว้ให้ ในที่สุดก็ต้องเลิกกันไป เพราะได้ไม่คุ้มเสีย และสถานที่นั้น ก็กลายเป็นโรงเรียนเบญจมราชูทิศต่อมา

บทดอกสร้อยสุภาวดี

ทรงพระนิพนธ์สำหรับโรงเรียนเด็กของพระอรรคชายาเธอ

เมื่อ ร.ศ. ๑๐๙ พ.ศ. ๒๔๓๓

ร้องรำ/ร้องรำเท่า

บทเอียบบทดอกสร้อย
จกร้องเล่นเป็นเพลงผ่อนฮาเฮ
อันลิเกลามกตลกเล่น
ไม่ควรจะจดจำเป็นตำรา

ใช้แต่งให้เด็กน้อยเจ้าสรवलเส
แทนลำนาลีเกที่จามา
รำเต้นสิ้นอายชายหน้า
มันจะพาเสียคนบ่บ่เอย ฯ

ร้องรำลมพัดชายเขา

ตั้งเอ๋ยตั้งไข
ถึงว่าไขลัมจะตัมกิน
ตั้งใจเรานี้จะดีกว่า
ทั้งวิชาสารพัตร์เพียรหัดปรือ

จะตั้งไขไขกลมก็ลัมสิ้น
ถ้าตกดินเสียก็อดหมดฝีมือ
อุตส่าห์อ่านเขียนเรียนหนังสือ
อย่าตั้งคือตั้งไขว่าไรเอย ฯ

ร้องรำวิลันดาโอด

ตุ๊ดเอ๋ยตุ๊ดตุ๋
ขี้เกียจหนักหนาระอาใจ
ชาติขี้เกียจเบียดเบียนเพื่อนบ้าน
ตื่นเช้าเราจะหมั่นประชันพลบ

ในเร็ววันรูปร่างอยู่ได้
มาเรียกให้กินหมากไม่ยากคอบ
การงานสัณทิตก็คิดหลบ
ไม่ขอพบขี้เกียจเกลียดนักเอ๋ย ฯ

ร้องรำตะนาน

กะเอ๋ยกะเกย
มากินข้าวเกิดนะเจ้าข้าวจะเย็น
ถ้าถึงยามกินนอนผ่อนพัดนัก
จะท้องขึ้นท้องพองร้องระอา

อย่าละเลยกุงไม้ไผ่จนเหม็น
ไปมัวเล่นอยู่ทำไมไร้เวลา
ก็ขี้มักเจ็บไข้ไม่แคล้งว่า
ต้องกินยาน้ำสมอขึ้นคอเอ๋ย ฯ

ร้องรำจันทอยหม้อ

โอเอ๋ยโอละเห่
ทำขนมแข่งม้าหากำไร
ผัวดีเมียดำทำขรม
กันหม้อเกรียมไม้ไฟลวกเลีย

คิดถ่ายเทตื่นนอนแต่ก่อนไก่
เกิดขัดใจกันในครัวทั้งผัวเมีย
ลืมขนมทิ้งไว้ไม่คนเขี่ย
ขนมเสียเพราะวิวาทขาดทุนเอ๋ย ฯ

กลอนจารึกกลับแลไฟ

คำอธิบาย เนื่องในงานรัชดาภิเษก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เสด็จดำรงราชสมบัติมาได้ครบ ๒๕ ปี อันเป็นเวลาครบเสี้ยวศตวรรษ จึงมีการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลตามคตินิยม ในงานภาคต้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีงานและแต่งกลับแลไฟอุทิศแด่บรรพบุรุษนาวิผู้มีคุณูปการต่อบ้านเมืองมาแต่ปางก่อนที่พระราชวังบางปะอิน เมื่อปลายเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๓๖ เสด็จทอดทรงแต่งโคลงติดกลับแลของพระองค์เอง และมีผู้ขอให้ทรงแต่งประทานด้วยดังต่อไปนี้

กลอนจารึกแต่งประทีปที่บางปะอิน

เมืองงานรัชดาภิเษก ในรัชกาลที่ ๕ ร.ศ. ๑๑๒

จารึกกลับแล

ของ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
เฉลิมพระเกียรติยศ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๑ ประทีปอุทิศเบื้อง	บัวบาท
สมเด็จพระมณีนารถ	ยอดฟ้า
องค์ปฐมบรมราช	วงศ์จัก กริเษ
สืบพระวงศ์มาห้า	รัชชได้ผดุงสยาม ฯ
๒ บ้านเมืองเรืองรุ่งพัน	ภาคสมัย อันเอย
เจริญเกียรติเกริกนามไทย	ทั่วหล้า
พระนครเพิ่มพูนไพ	บุลย์สมบัติ
ต่างประเทศมาค้า	แข่งให้ไทยเกษม ฯ

๓ เจริญสุขทุกถ้วนหน้า
เพราะพระเดชอดิศร
ปานประหนึ่งว่าบิตร
เพียรเพิ่มสุขปลดเศร้า

๔ เป็นราชินิตินนี้
ทรงสืบสันตติวงศ์
บัดนี้พระเบญจองค์
ผ่านภพครบยี่สิบห้า

๕ ถึงอภิลักขิตเสี้ยว
อดีตราชมีเสมอรชช
จุลลาราชสมบัติ
ปราโมทย์จึงโปรดเกล้า

๖ คำนึงถึงพระผู้
ภูชาตราชวงศา
พระเดชพระคุณหา
ควนสถิตย์เป็นนิตย์ทั้ง

๗ พระโองการตรัสให้แต่ง
ปรุงประดับพวงผกา
ทรงอุทิศบูชา
สนองพระคุณพระเลี้ยง

๘ ขออำนาจราชกิจเกื้อ
อาทิจคือศีลทาน
อีกพระอภินิหาร
ความร่ำรักกตัญญู

ชนนิก
ปกเกล้า
ถนอมบุตร
สิ่งร้ายขยายเชิญ ฯ

ในพระวงศ์
ผ่านฟ้า
เกษกษัตริย์
ศกได้โดยประมวญ ฯ

ศตพรรษ
แต่เก่า
ยืนเนื่อง นานแฮ
สั่งตั้งการฉลอง ฯ

ไปยกา ธีราชแฮ
สถิตตั้ง
ไต่เปรียบ ไม่เลย
ทั่ว้าวแดนไทย ฯ

ชวาลา
กลืนเกลี้ยง
เฉลิมเกียรติ ถวายแฮ
โลกให้ไทยเกษม ฯ

พิธีการ
ท่านตั้ง
อดีตราช
แห่งข้าฝาลออง ฯ

๙ จงนำสัมฤทธิ์พร้อม
แด่พระจอมภูวดล
เสวยสวัสดิมงคล
เจริญพระชนม์อยู่ชั่ว

ศุภผล
ดิลกหล้า
เกษมสุข เสมอเทอญ
ร่วมร้อยพรรษกาล ฯ

จารึกโคมประทีป

ของ เจ้าจอมมารดาชุ่ม รัชกาลที่ ๔
เฉลิมพระเกียรติ เจ้าแม่วัดดุสิต

๑๖

ประทีปอุทิศเฉลิม พระเกียรติเพิ่มเติม
เจ้าแม่วัดดุสิตโดยหมาย โทษาสองนาย
ท่านคือพระนมพระนารายณ์
กบฏพระแม่มีคุณ สามเลิศลือบุญ
พระเกษียรเพียรเลี้ยงสามตรุณ
ละอย่างละอย่างต่างกัน
หนึ่งได้ครอบครองมไหศวรรย์ หนึ่งนายกอนัน
อริระย้อยอมหนึ่
หนึ่งเป็นทูตาทิบัติ เจริญราชไมตรี
ยุโรปให้ก้องเกียรติไทย
จะหาคู่เปรียบเทียบใคร ที่จะอุปมัย
เหมือนอย่างพระแม่ท่อนเห็น ฯ

จารึกโคมประทับ

ของ หม่อมเจื้อย ในกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
เฉลิมพระเกียรติ ท้าวเทพสตรี

๑	คราวพม่ามาติดตั้ง	ดีถलग
	ไทยวิบัติขัดทาง	รบร้า
	เพราะเหตุพระยาวาง	วายชีพ
	หากท่านผู้หญิงกล้า	ออกสู้ต่างผัว ๆ
๒	มีชัยไทยชนะด้วย	หญิงดี แม่เอย
	บรมนาถราชจักรี	จึงตั้ง
	เป็นท้าวเทพสตรี	ตราชอบ ไว้แฮ
	เชิดช้อลือเกียรติทั้ง	บักษไต้ฝ่ายเหนือ ๆ

จารึกโคมประทับ

ของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงวชิรวิชิต

๑๑	
แสงโคมจะส่องหา	ทูลหม่อมอาพระองค์หญิง
ห่อนเห็นพระองค์จริง	แต่พระเกียรติพระนามยล
สมเด็จพระนิษฐา	เจ้าฟ้าจันทรมณฑล
สิริสร้อยธโรภณ	วรภาควัด
กรมหลวงธิดาชดัง	นามวิสุทธิกษัตริย์
หากคงพระชนม์มี	จะแสนรักเราหลานหลาน ๆ

จารึกโคมประทีป

ของ เจ้าจอมมารดาแล
เฉลิมเกียรติ พระยาอัมพันธ์ภิรมาย (ดิศ)

พระยาข้าเก่าเบื้อง	บัวบาท
สมเด็จพระกุฎราช	ร่วมเกล้า
อัมพันธ์ภิรมาย	ดิศชื่อ เต็มแฮ
พระโปรดประมวญเข้า	พวกผู้ภักดี ฯ

จารึกโคมประทีป

ของ คุณหญิงเลื่อม มนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค)
เฉลิมเกียรติ พระยาวิชิตสงคราม (ทัต) จางวางเมืองภูเก็ต

๑ เมืองกลางข้างด้านปละ	วันเอาะ
ภูเก็ตเป็นบ้านเนาะ	รกร้าง
เต็มหลวงมหาดไทยเสาะ	หาที่ เหมืองแฮ
พบแร่เรียกลูกจ้าง	จัดตั้งท่าเหมือง ฯ
๒ ไปนานการเติบโต	เมืองตึก เต็มแฮ
จ้อกแจกแจกอีกทีก	ค่าเช่า
เผาไฟรถม้าคึก	คับคั่ง
จึงโปรดให้เป็นเจ้า	บุรุษนครบุรี ฯ
๓ แล้วเลื่อนเกียรติยศทั้ง	ประทานนาม
พระยาวิชิตสงคราม	โปรดตั้ง
พานทองและตราความ	ขอบพระราช—ทานแฮ
ตำแหน่งจางวางวัง	ทั่วแคว้นแดนกลาง ฯ

บทพากย์ของฤๅษี

คำอธิบาย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงมีงานหล่อพระพุทธรชินราชองค์ใน
วัดเบญจมบพิตรที่เมืองพิษณุโลก ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ นั้น โปรดให้มีการมหรสพสมโภชด้วย
ข้าราชการในสำนัก เป็นผู้เล่นถวายเป็นเวลาเบิกโรง เล่นตอนจับลิงหัวค้ำ เจ้าพระยาวิชิ-
วงศ์วุฒิกไกร (ม.ร.ว. คลี สุทัศน) เป็นตัวฤๅษี ท่านผู้นี้เป็นผู้ดูแลพระสงฆ์เพราะว่าการ
ธรรมการ เสด็จพ่อจึงทรงแต่งบทพากย์ของฤๅษี เพื่อล้อเจ้าพระยาวิจิตวงศ์ ฯ ในคตินั้น
บทพากย์นี้พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) จำไว้ได้และบอกให้จดดังนี้

บทพากย์ของฤๅษี

มาจะกล่าวบทไป	ถึงมุนีใน
สำนักประเทศธรรมการ	
สังฆกิจพิธีเชียวชาญ	สรรพสงฆ์สมภาร
สัพพีสพร้งทั้งผอง	
อสุรนักบวชกลัวหัวฟอง	หมู่สมิที่คนอง
ขยาดขยันขวัญหนี	
วันหนึ่งจึงวุฒิมุนี	จรจากกุฎี
เที่ยวเสาะซึ่งชั้นกังไส	
ลอดเลาะเสาะพันพวงไฟ	เหลือบแลแปรไป
เห็นสองสวาวานร	ฯ

เจรจา

พระยาเทเวศวงศ์วิวัฒน์ (อู๊ด กุญชร) เป็น—ลิงขาว
พระยาประเสริฐสุภกิจ (เพิ่ม ไกรฤกษ์) เป็น—ลิงดำ

ฉันท์ทูลเกล้า ฯ ถวายตอบใน ร.ศ. ๑๑๒

คำอธิบาย เมื่อเกิดยุ่งยากกับฝรั่งเศสใน ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสียดพระราชนิพนธ์จกัณฐกนิพนธ์ และหยุดเสวยพระโอสถ ทรงพระราชนิพนธ์โคลงฉันท์นี้ส่งไปลายังเจ้านายพี่น้องบางพระองค์ เสด็จพ่อตรัสเล่าว่า “พ่อได้รับก็เขียนถวายตอบไปทันที ไม่มีร่างเก็บไว้แต่มีคนเขากลับบอกว่า พ่อทรงจบแล้วก็กลับเสวยพระโอสถต่อไป และกลับเสด็จออกได้ ในไม่ช้า”

พระราชทานไปทีสมเด็จพระยาดำรง

เมื่อยังทรงพระยศเป็นกรมหมื่น ร.ศ. ๑๑๒

เจ้านานหนักอกผู้	บริรักษ์ ปวงเฮย
คิดใคร่ลาลาญหัก	ปลดเปลื้อง
ความเหน้อยแห่งสุจัก	พลันสร้าง
ตู่จกัณฐกปกป้อง	หน้านั้นพลันเขม
เป็นผีสามยอดแล้ว	ยังราย สำนอ
ปวดเจ็บใครจักหมาย	เชื่อได้
ไซ้เป็นแต่ส่วนกาย	เศียรกลัด กลุ้มแฮ
ใครต่อเป็นจึงผู้	น้านั้นเห็นจริง
ตะปุดอกใหญ่ตรึง	บาทา อยู่เฮย
จึงบอจลิลลา	คล่องได้
เชิญผู้เมตตา	แก้สัดว์ ปวงแฮ
ชักตะปุนให้	ส่งข้าอันขม

ชีวิตมนุษย์นี้
ทุกข์และสุขพลิกแพลง
โบราณท่านจึงแสดง
ชั้นับเจ็ดทีทั้ง

เป็นเด็กมีสุขคล้าย
รู้สุขรู้ทุกข์หาญ
ละอย่างละอย่างพาล
คล้ายกับผู้จวนม้วย

ฉันไปปะเด็กห้า
โกนเกศนุ่งขาวยล
ถามเขาว่าเป็นคน
ไปที่หอศพเริ่ม

กล้วยเผาเหลืองแก่กำ
แรกก้อออกร่อยจะ
นานวันยิ่งเคระะคะ
ทนจ่อซ่อมจิมจ้ำ

เจ็บนานนึกหน้ายนิตย์
ส่วนจิตต์บมีสบาย

แม่หายก็พลันยาก
ตรีแต่จะถูกรัง

กลัวเป็นทวิราช
เสียเมืองจึงนินทา

คิดใดจะเกียงแก่
สบหน้ามนุษย์อาย

เปลี่ยนแปลง จริงนอ
มากคร้ง
เป็นเยี่ยง อย่างนา
เจ็ดข้างฝ่ายดี

ดิรฉาน
ขลาดด้วย
หย่อนเพราะ เผลอแฮ
ชีพสิ้นสติสูญ

หกคน
เคลิบเคลิ้ม
เชิญเครื่อง
ริกเร้าเหงาใจ

เกินพระ ลักษณะนา
ไคร่กล้า
กลืนยาก
แตกสิ้นสุดใบ

มะนะเรื่องบำรุงกาย
ศิระกลุ้มอรุตรึง
จะลำบากฤทัยพึง
อุระวัดและอัตร

บตริบ้องอยุธยา
บละเวนถ่วงวาย
กับพบซึ่งเงื่อนสาย
จึงจะอุดแลเลยสูญ

ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงถวายตอบ

ขอเดชะเบื้องบาท
โรตม์ข้าผู้มั่งมี
ได้รับพระราชทาน
ทั้งโคลงและฉันทะ
อันพระประจักษ์
เหล่าข้าพระบาทความ
ประสาแต่อยู่ไกล
เลือดเนื้อผิเจ้า
ทุกหน้าทุกตา
ปรับทุกข์ทูลนร
ดุจเหล่าพละนา
นายท้ายฉนวน
นายกลประจำจักษ์
จะรอกระแวง
อดอดทุกหน้า
เหตุทางบดเบียน
ถ้าจะว่าบรรดา
เรือเล่นทะเล
ธรรมตามหาสมุทร
มีคราวสลาตัน
ผิวพอกำลังเรือ
หากกรรมจะบันดาล
ชาวเรือก็ย่อมรู้
แต่ลอยอยู่ตราบไต่
แก้ออดตลอดฝั่ง
เหลือแก็กจำ

วรราชปะกาศ
มะนะตักตัญญ
อ่านราชนิพนธ์
ข้าจึงตรึงตาม
นี้แท้ทั้งไพทสยาม
วิตกพันจะอุปมา
ทั้งรู้ไว้ว่าหนักหนา
ให้หายได้จะชิงถวาย
บพบผู้จะพึงสบาย
กันมิเว้นทิวาวัน
จะเหวว่ากะปัดัน
ทิศทางก็กลางแคลง
จะใช้หนักก็หนักแทน
จะไม่ทันธุระการ
ทุกข์ทวิทุกวันวาร
อันเคยไว้น้ำใจชน
ก็ไม่ผิด ณ นิยม
จะเปรียบต่อก็ออกัน
มีคราวหยุดพายุฝน
ตั้งระลอกกระฉอกฉาน
ก็แล่นรอดไม่ร้าวราน
ก็คงลุ่มทุกลำไป
ฉนี้อยู่ทุกจิตตั้งใจ
ต้องจำแก้ด้วยแรงระดม
จะรอดทั้งจะชื่นชม
ให้ปรากฏว่าถึงกรรม

ผิวทอดธุระนึ่ง
ที่สุดก็สูญล่ม

ผิดกันแต่ถ้าแก้

ใครห่อนประมาทใจ

เสียทีก็มีชื่อ

สงสารว่ากรรมเกิน

นี้ ในน้ำใจข้า

ทุกวันนี้อาดูร

เปรียบตัวเหมือนอย่างม้า

ผูกเครื่องบังเหียนอาณ

คอยพระประทับอาสน์

ตามแต่พระทัยไท

ไกลใกล้ได้เลือก

ตราบเท่าจะถึงวา

ขอตายให้ตาหลับ

เกิดมาประสบภาร

ด้วยเดชะบุญญา

สัตย์ข้าจงได้สำ

ขอจงวราพาธ

พระจิตต์พระวรกาย

ขอจงสำเร็จรา

ปกข้าฝ่าล่อง

ขอเหตุที่ขุ่นขัด

จงคลายเหมือนหลายปี

ขอจงพระชนมา

เพิ่มเกียรตินุกูล

บ่วงว้างเยียวยาทำ

เหมือนที่แก้ไม่หวาดไหว

ให้เต็มแยจจึงจมไป

ว่าตลาดเขลาและเมาเมิน

ได้เลื่องลือสรรเสริญ

กำลังดอกจึงจมสูญ

อุปมาบังคมทูล

แต่ที่พระประชวรนาน

ที่เป็นพาหนยาน

ประจำหน้าพลับพลาชัย

กระหยับบาทจะพาไคล

ธจะชักไปซ้ายขวา

จะกระเดือกเต็มประดา

ระชีวิตรมลายปราง

ด้วยชื่อนับว่าชายชาญ

ธุระได้บำเพ็ญทำ

ภินิหาระแห่งคำ

ฤทธิดังมโนหมาย

บรมนาถเร่งเคลื่อนคลาย

จงผ่องพ้นที่หม่นหมอง

ชะประสงค์ที่ทรงปอง

พระบาทให้สามัคคี

จะวิบัติพระชนดิ

ละลืมเลิกละลายสูญ

ยุสถาวรพูน

สยามรัฐพิพัฒน์ผลฯ

สังเวทพระเจดีย์ยุทธหัตถี

คำอธิบาย เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินไปทางป่าโดยกระบวนเสด็จ เพื่อทรงบูชาพระเจดีย์ยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวร เป็นเจ้า ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ โปรดเกล้าฯ ให้เสด็จพ่อทรงแต่งประกาศสังเวทเวทดาในพระราชพิธีนั้น แต่เสด็จพ่อต้องทรงจัดการในหน้าที่เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และทั้งในตำแหน่งผู้จัดการเสด็จประพาสด้วย จึงไม่ค่อยทรงมีเวลาพอแก่การแต่งหนังสือ ฉะนั้นเวลาว่างจึงเหลืออยู่แต่ในเวลาเดินทาง ตามธรรมดาในเวลาทรงม้าไปป่า แรกออกจากที่ใหม่ ๆ ไม่ค่อยจะทรงวิ่ง อย่างเร็วก็เพียงสับด้าย ท่านทรงตรัสว่า “ให้ม้านั้นรู้จักกับคนขี่เสียก่อน” และอากาศในตอนนั้นกำลังสดชื่น ถ้าไม่มีเหตุจะต้องรีบร้อน ก็ทรงเรียกขุนพิณิจอักษร (มหาจิตร จิตรยโสธร พระยาอุดรธานีเดิมนั้น) มาให้จดตามที่ทรงบอกไปบนหลังม้านั้น เมื่อทรงบอกให้เขียนไปจนแดดจัดขึ้นแล้ว จึงหยุดหันมาตรัสแก่ลูกว่า “เอาหรือยัง?” ถ้าเราทูลตอบว่า “พร้อมแล้ว” ท่านก็ทรงนำออกวิ่งทีเดียว จนเห็นม้าเหนื่อยจึงหยุดเดินให้พักเป็นระยะ ๆ ไปจนถึงที่พัก ลงจากหลังม้าแล้ว ขุนพิณิจฯ ก็ไปติดพิมพ์ รุ่งเช้าออกเดินทาง พอทรงเรียกตัวก็ตั้งต้นอ่านที่ทรงไว้แต่วันวานถวาย แล้วท่านก็ทรงบอกต่อ เป็นเช่นนี้ไปทุกวันจนจบ จึงเป็นอันว่าประกาศสังเวทเวทดานี้ ได้ทรงแต่งบนหลังม้าแต่ต้นจนจบ ทាំងงานพระราชพิธีบวงสรวง และได้ทรงเป็นผู้อ่านประกาศนี้เองในวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐ นั้น.

ประกาศสังเวทเวคา

ที่พระเจดีย์ยุทธหัตถีสมเด็จพระนเรศวรทรงสร้าง
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์

๑ สรรวมชีพข้ายุคลบาท รับพระราชโองการ มาณพระบัตินุสรสุรสิงหนาท ใน
พระบาทสยามธรเนนทร สมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร
ทั่วไทยประชาชนชาติ ขอประกาศแก่เทพยเจ้า บรรดาเนานภาลย์ แลพระไพโรฎมารักษ์
เทพยพิทักษ์เจดีย์สถาน สิ่งสำราญอรัญประเทศ ด้วยนฤเบศร์ทรงสถับ ดำหรับราชพงศาวดาร
क्रमมอญม่านก่อเชื้อ เป็นประภักษ์ประทุษฐประเทศ ทั่วสยามเกษตรแปรปรวน สมเด็จพระ
พระนเรศวรเป็นเจ้า เป็นต้นเค้าคิดสู้ กู้อิสสรภาพชาวสยาม ทำสงครามหลายคาบ
ปราบข้าศึกหงษาดี ซึ่งมาตีพระนคร ให้พ่ายถอนถอยทัพ กลับไปเป็นหลายครั้ง ตั้งแต่
แผ่นดินพระชนกนาถ พระบาทธรรมราชา ครั้นพระบิดาสวรรคต กำหนดในพงศาวดาร
เมื่อปีขาลโทศก ตกจุลศักราชเก้าร้อย สร้อยห้าสิบสองโดยประมวญ สมเด็จพระนเรศวร
ยุพราช เสด็จเถลิงอาสน์ผ่านรัฐ พอข้าวผลัดแผ่นดินใหม่ ในกรุงศรีอยุธยา ลุหงษา
ราชสถาน พระยาม่านนั้นทบพิตร คิดเอาเปรียบเชิงศึก นึกจะจู่เอาชัย จึงให้ราไชรส
นามปรากฏกะยอชวา ผู้มหาอุปราช ยাত্রพยุหเสนางค์ มาโดยทางกาญจนบุรี ในเดือนยี่
ศกนั้น ครั้นพระบาทปรเมศร์ องค์พระนเรศวรเป็นเจ้า ทรงทราบเค้าคิดศึก ยกสือกมา
ชิงชัย จึงเสด็จไปต่อสู้ รบศัตรูแตกพ่าย จับได้นายเสนา มีพญาพสิมเป็นต้น ณ ตำบล
จรเข้สามพัน อุปราชนั้นหนีได้ ม่านเสียชัยครั้งนั้น พลันเป็นเหตุร้อนร่า แก่พระเจ้า
หงษา เกรงบรรดาประเทศราช จะเอื่อมอาตม์เอาอิสสระ จึงมานะมุ่งหมาย จะทำลาย
เมืองไทย ให้เห็นเป็นตัวอย่าง รอช่องว่างปีหนึ่ง ถึงมโรงจัตวาศก ตกจุลศักราชเก้าร้อย
เศษสร้อยห้าสิบสี่ มีรับสั่งให้เกณฑ์ทัพ ไทยใหญ่กับมอญพม่า ให้อุปราชเป็นใหญ่ มา
ชิงชัยอีกครั้ง กำลังพลมากมาย หลายเท่ายิ่งกว่าไทย เดินพลไกรทางเก่า เข้าทางกาญจนบุรี
มาตั้งที่ชุมนุมพล ณ ตำบลตะพังกรู สุพรรณนครเขตรสถาน ฝ่ายภูบาลพระนเรศวร เมื่อ
ทราบเหตุศึกใหญ่ ไพริชาวหงษา ยกเข้ามาครั้งนั้น จึงจัดสรรพทัพหลวง ทั่วกระทรวง
สรรพเสร็จ เสด็จจากราชธานี กับองค์ศรีอนุชา พระเอกาทศรถ ชุมนุมหมดหมู่พล
ณ ตำบลมะม่วงหวาน เบิกไพร่พลทหารเดินทัพ ไปรบกับพม่าที่เมืองมอญ เมื่อวันอาทิตย์เดือนยี่

ขึ้นดีเถิดเกล้าฯ ดำเนินพลไปสุพรรณ ตั้งทัพขันธ์ ณ ค่ายหนองสาหร่ายที่มั่น ครั้นวันจันทร์
แรมสองค่ำ ได้ทรงทำยุทธหัตถี มีชัยฆ่าอุปราช ขาดคอช้างด้วยพระหัตถ์ กำจัดศัตรูฝ่ายแพ้
แก่พระเดชาภินิหาร เป็นอวสานแต่นั้น ข้าศึกขยี้หยุดดี มีแต่ไทยไปรอน จนเมืองมอญ
เป็นข้า ตลอดมหายุทธสมัย ครั้นนั้นไซ้ปรากฏ ในเบืองบทพงศาวดาร ว่าภูบาลพระ
นเรศร์ ปรารภเหตุมหาชัย ให้สถาปนาพระเจดีย์ ไว้ ณ ที่ชัยสถาน มาจนกาลบัดนี้
จำนวนปีนานนับ สามร้อยกับยี่สิบเอ็ดสรุป พระสถูปฝั่งปรากฏ แน่กำหนดต้องหลักฐาน
ข้าวสาส์นทราบเบืองบาท บรมนาถพระเป็นเจ้า มงกุฎเกล้าประชาไทย ภูวนัยทรงโสมนัส
ตรัสให้เตรียมยาดรา พร้อมพระวงศาข้าทูลพระบาท โดยเสด็จยาตราพาหน เป็นกระบวน
พลเสื่อป่า อุดสำเภาเสด็จโดยทูลสถาน มานมัสการพระเจดีย์ ด้วยมีพระราชประสงค์ จะ
ทรงพระราชกุศล กุศลกิจทั้งหลาย ถวายสมเด็จพระนเรศร์ วิชิตเชษฐาธิราช แลพระเอกา
ทศรถ เเฉลิมพระเกียรติยศสองสุรราช แลประศาสน์ส่วนพระกุศล แก่เหล่าพลทหารไทย
บรรดาได้ต่อสู้ หมุ่มมอญมาครั้งนั้น ป้องกันสยามอาณาจักร หักกำลังเหล่าศัตรู เอาชีพสู้
เอาชัย ดังได้กล่าวแต่หลัง ขอกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ จงทราบด้วยทิพยโสด ทรงปราโมทย์
อนุโมทนา ในพระราชจริยาผ่านเฝ้า พระมงกุฎเกล้าซึ่งทรงอุดหนุน เสด็จมาในครั้ง
ส่วนเสด็จพลทหาร ซึ่งพระราชทานพระกุศล จงรับผลทั่วหน้า สมกับที่แคว้นกล้า ต่อสู้
เค็กกษัย ฯ

๑ อนึ่งไซ้ขออำนาจ แห่งพระราชศรัทธา ในพระอรหาคุณพุทธ อุดมธรรม
และมหาสงฆ์ คือองค์พระรัตนไตร ทั้งที่ได้ทรงพลี ทวยเทพที่พระสถูปสถาน จงบันดาล
อวยสวัสดิ์ ศิริพิพัฒน์มงคล แก่ประชาราชนชาวสยาม ให้มีความจำเริญยิ่ง ขจัดสิ่งสรรพอุปัท
สารพัตรพิพิธภัย เค็กกษัยสุญขาด สยามราษฎร์เป็นสุขสำราญ หากจะมีการชิงชัย จง
พหลไทยทั้งผอง คือกองทหารบกเรือ แลเสื่อป่าเป็นต้น ทุกคนจงเหี้ยมหาญ ในกิจการ
ป้องกัน ชาติชั้นทศิมา รักษาอิสสรภาพสยาม พยายามโดยน้ำใจ เช่นทหารไทยครั้งพระ
นเรศวร ปราบหมุ่มมอญลตัสกร จนสยอนชื่อชาวไทย ทั่วไปทุกประเทศ อนึ่งขอเดชไตร
รัตนคุณ แลอดุลยเทวอำนาจ ให้พระบาทพระมงกุฎเกล้า เป็นพระเจ้านิกรไทย จงเจริญ
ชัยเดชาานุภาพ ปราบศัตรูขามเข็ด ดุจสมเด็จพระนเรศร์ ทุกประเทศจงเกรงพระฤทธิ์
แลทรงสถิตยสถาพร ในบวรเศวตฉัตร สิบศิริราชธำรง ทรงสำราญราชกรณียานุวัติ
อนึ่งสยามรัฐราชอาณาจักร จงเรืองศักดิ์ศิริวิไล ทรงวิสัยอิสสรภาพ トラบสิ้นดินแลฟ้า
ประสิทธิประสงค์เจ้าหล้า ทุกข้ออธิฐาน โสตร์เทอญ ฯ

พลาญงามได้นางศรีมาลา

คำอธิบาย เมื่อเสด็จพ่อทรงตรวจสอบเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เพื่อจะพิมพ์ใหม่ ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงเห็นว่าตอนพลาญงามได้นางศรีมาลานั้น เนื้อความไม่สมเหตุสมผล และกลอนในตอนนั้นก็ไม่ได้สมกับที่จะพิมพ์ขึ้นใหม่ ทั้งได้พบอีกฉบับหนึ่งที่มีผู้แก้ไขในตอนนั้นไว้แล้ว แต่เพี้ยนสมุดขาด ไม่จบความ เสด็จพ่อจึงทรงแต่งขึ้นใหม่ทั้งตอนดังต่อไปนี้และตรัสว่า เสภาเขาไม่บอกตัวคนแต่งกันไว้ ถ้าใครอ่านก็เป็นผู้รู้ได้เองว่าสำนวนของใคร ฉบับนี้ก็จะรู้ได้ว่าเป็นสำนวนคนสมัยใหม่ เพราะผู้หญิงตกใจแล้วเป็นลม (faint) อย่างฝรั่ง ?

เสภาตอนพลาญงามได้นางศรีมาลา

จะกล่าวถึงโฉมเจ้าพลาญงาม	เพลายามสามหลับอยู่กับหมอน
กำหนดหนุ่มกลุ้มใจให้อารมณ์	เทพเจ้าจึงสังพรให้เห็นตัว
ฝันว่านารีพึงรุ่นสาว	ผิวขาวคมคายมิใช่ชั่ว
สองเต้าแต่งตั้งดังดอกบัว	มายืนยิ้มยั่วแล้วเยื้องกราย
พอภิปรายทลายหักชกสนิท	นางเบือนบิตทำที่จะหนีหน้า
ก็ถูกริบตามติดเข้าชิดกาย	คว้าเข้าเจ้าก็หายไปกับมือ
เคลิ้มผวาคว้ากอดขุนแผนพ่อ	พูดจានี้เจ้าไม่เมตตาฤ
ขุนแผนตื่นฝันตัวก็ผลักมือ	ร้องหือพลาญงามทำอะไร
เจ้าพลาญกลัวพ่อใจคอหวั่น	บอกว่าฝันเห็นผู้หญิงลูกร่วงไถ่
รุ่นสาวขาวอร่ามงามสุดใจ	จึงเปลวไปขอโทษได้ โปรดปราน ฯ
ขุนแผนฟังความพลาญงามเล่า	เอ๊ะออเจ้าช่างฝันดูขันจ้าน
ฝันเช่นนั้นมิสำหรับแต่บุราณ	ใครฝันมักบันดาลได้เมียด
ฤาจะถูกลูกเจ้าบ้านผ่านเมือง	ทำนายพลาญอย่างเยื้องออกจากที่
บอกกันทั่วหน้าบรรดา	วันนี้ถึงพิจิตรไม่ทันเย็น

ว่าแล้วเตือนกันกินข้าวปลา
ไม่หยุดหย่อนร้อนเหลือเหลือกระเด็น

จะกล่าวถึงนวนางศรีมาลา
ว่าลงสระเล่นน้ำสำราญครัน
ผุดฟุ้งพ่นน้ำงามสอาด
เด็ดได้ดีใจว่ายกลับมา
ลืมตาคว้าวาดอกบัวหาย
ปลุกอ๊อเม้ยแก้ผ่นหัวน้อารมณ์
ดอกบัวคือผัวมิใช่อื่น
ไม่เหมือนอ๊อเม้ยท่ายให้นายดี
ศรีมาลาว่าไ้ฮ้อมอญถ่อย
อุตริทำนายท่ายสัปดน
ถ้ามีหน้ามาเกี้ยวก็คงเก้อ
อยู่คนเดียวไม่สบายเอาชายมา
อ๊อเม้ยมอญคนองร้องอุย่าย
ยังไม่พบปะก็พูดไป
บ่าวนายสัพยอกหยอกเย้า
ไปดูการบ้านเรือนเหมือนทุกวัน

จะกล่าวถึงขุนแผนแสนสงคราม
จะเข้าไปในจวนชวนลูกชาย
ถือถาดหมากคนโทเป็นยศอย่าง
พลายงามคิดถึงผ่นบั้นบัวใจ
ที่เหล้าร้านขายผ้ามีหน้าถึง
ร้านถั่วยชาวมรามโหมมื่อคุม
สิ่งของทองเหลืองทั้งเครื่องแก้ว

รีบยกยาตราขมก้เขม้น
พอแลเห็นเมืองแวงเข้าวัดจันทร์

คืนวันนั้นนิทราที่ไผ่ผ่น
เห็นบุษบันดอกหนึ่งดูพิงดา
นางโผผาดออกไปด้วยหรรษา
กอดแนบแอบอุราประคองดม
เสียดายนีกระไรไม่ได้สม
อ๊อเม้ยชมว่าผ่นของนายดี
มิพรง้นก็มะรินคงถึงนี้
ผ่นอย่างนี้ ได้ท่ายมาหลายคน
เอาผัวผ้อยมาพูดไม่เป็นผล
ถึงใคร ๆ ให้จนเทวดา
อย่าเพื่อเลยไม่อย่าปรารธนา
เขาย่อมว่ามันเป็นเจ้าหัวใจ
อย่าพักพูดเลยนายหาเชื่อไม่
ถึงตัวเข้าเมื่อไรได้ดูกัน
รุ่งเช้าศรีมาลาก็ตายผ่น
นึกถึงผ่นพร้นใจไม่รู้วาย ฯ

พักอยู่อารามจนตกบ่าย
แล้วย่างกรายคนตามออกหลามไป
เดินมาตามทางกับบ่าวไพร่
เข้าในย่านตลาดก็แลชม
ลายสุหรัดมัดตึงทั้งผ้าห่ม
สะสมสินค้ำสารพัด
เป็นถ้องแถวคนผู้ดูแออัด

พวกลูกสาวชาวบ้านสนั่นหวั่น
ทาขมิ้นเหลืองจ้อยสอยไรจุก
แต่ละหน้า ๆ นวลชวนบำรุง
นุ่งลายห่มสี ไม่มีเศร้า
คนหนึ่งรุ่นสาวชาวสำออง
ครั้นเข้าใกล้แลเขม้นเป็นแต่แม่น
ทั้งนมคล้อยน้อยหนึ่งจึงผัดกัน
นางนิมิตต์ติดใจมิได้ลืม
สู้เดินเมินหน้าไม่อาลัย

พระพิจิตรนั่งเล่นอยู่หอขวาง
เอ๊ะข้าหลวงมาทำไมหลายคนครั้น
ดูไปจำได้ว่าขุนแผน
งุมมือขึ้นจวนชวนพูดจา
พระพิจิตรเรียกศรีบุษบา
บุษบาเยี่ยมหน้าเห็นสองนาย
นั่งลงไต่ถามความทุกข์ยาก
มิรู้ที่จะถามข่าวคราวใคร
จะเป็นตายหายลับไปหลายปี
เห็นเจ้าเหมือนใครให้แก้วชู
วันทองท้องแก่ไปแต่เนิ่น
ลูกเป็นชายหญิงอย่างกระไร

ขุนแผนเล่าความไปตามเรื่อง
เขาผ่อนปรนจนถึงอยุธยา
เป็นความกับขุนช้างก็ชนะ
เพิกฏกรรมตามชาติวิบัติมี

ทำเหยาะหยัดกิริยาท่าชาวกรุง
มีแทบทุกหน้าถึงบ้างเย็บถุง
ใส่กลิ่นหอมฟุ้งสองฟากทาง
ผัดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวล่าง
ดูคล้ายนางคินนี้เป็นนวลจันทร์
ไม่อ้วนแอ้นเหมือนนางที่ในฝัน
นอกนั้นคนละอย่างต่าง ๆ ไป
ยิ่งบ้วนปลื้มถึงฝันให้หวนไหว
ล่องตลาดเข้าไปในจวนพลัน ฯ

เห็นคนเดินมาสลางก้นิกหวน
ที่เดินหน้ามานั้นดังพระยา
ดีใจลุกเล่นลงมาหา
ขุนแผนวันทากับลูกชาย
ขุนแผนเขามาไปไหนหาย
ยิ้มพรายออกมาด้วยดีใจ
แต่ไปจากแม่ได้แต่ร้องไห้
ด้วยทางไกลเหลือไกลมิได้รู้
วันนี้แลหวังว่ายังอยู่
ด้วยเอ็นดูเหมือนลูกจึงผูกใจ
คลอตง่ายตายดีฤๅเจ็บไข้
เดี๋ยวนี้อยู่ไหนไม่พามา ฯ

เมื่อส่งไปจากเมืองก็สุขา
โปรดประทานโทษาไม่ฆ่าตี
ลูกไปอยู่ด้วยพระจมีนศรี
ไปเห็นชั่วเป็นดีไม่ควรการ

ให้ทูลขอลาวทองต้องติดคุก
วันทองต้องแก่เหลือกกันดาร
อ้ายขุนช้างบังอาจจุดเอาไป
จนคลอดลูกชายคนนั้นมา
มันจะเอาไปล้างเสียกลางป่า
หนีไปอยู่บ้านกาญจนบุรี
พอมีศึกเจ้าสือกเข้าอาสา
จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงเอ็นดู
ก็โปรดให้พลายงามด้วยความชอบ
ประทานคนโทษที่มีวิชา
ที่มานี้จะยกไปเชียงใหม่
นึกถึงคุณปกเกล้าเมื่อคราวจน

ครานั้นพระพิจิตรบุษบา

อนิจจาเคราะห์ร้ายแทบวายปราณ
นี้หากลูกยากล้ำทูลขอ
หาไม่ก็จะตายอยู่ในคุก
ผิวเมียชอบอารมณ์ชมเปาะ
ชาติทหารเหมือนพ่อไม่ย่อแฉง
แค้นใจแต่ท้องบุษบา
คิด ๆ ขึ้นมาน่าเสียดาย
ว่าพลางร้องเรียกลูกสาวมา
ออกมาหาพี่ชายอย่าอายกัน
พี่ชายมาแต่ไหนไม่รู้จัก
เห็นหนุ่มน้อยหน้าवलชวนคนอง
อ้อมรับขยับเข้ายืนชิด
นั่นเป็นไรใครบนเทวดา

ทนทุกข์แทบโทษถึงประหาร
ทรมานว่าเหว่หยู่เอกา
ก็ไม่มีผู้ใดจะตามว่า
ชันษาเจ้าได้ถึงเจ็ดปี
กุมารทองรักษาไม่เป็นผี
แม่ทองประศรีเลี้ยงไว้ให้เรียนรู้
แต่ตัวข้านี้ยังติดคุกอยู่
ได้ช่องคุทูลขอพ้อออกมา
รับสั่งมอบการศึกษาให้ปรึกษา
สามสิบห้าลูกหาบเจ็ดสิบคน
จับไฉ่ลาวตีให้ขบขัน
จึงแะวนเข้ามานมัสการ ฯ
ฟังขุนแผนว่าน่าสงสาร
นมานน้อยหรือแต่ทนทุกข์
หวังจะแทนคุณพ่อสู้บันบึก
เจ้าให้พ่อเป็นสุขมิเสียแรง
หน้าตาเหมาะจะใจกล้าแข็ง
ดูล้องแกล้งนี้รักเฝ้าทักทาย
เป็นผู้หญิงเสียข้าขันใจหาย
ถ้าแม่นชายจะให้ไปด้วยพลัน
ศรีมาลาเอ๋ยนั่งทำไมนั้น
ศรีมาลาหวัน ๆ แล้วแอบมอง
ค่อย ๆ ผลักบานประตูดูตามช่อง
สองคนพ่อลูกประหลาดตา
มือสกิดเข้าเเยะหัวเราะว่า
อ้อมภัยแล้วอย่าว่าไม่ผิดคำ

ศรีมาลาว่าซื่อซี้เค้า
ขึ้นว่าแล้วจะด่าให้ระยำ
พอพระพิจิตรเรียกเข้ามา
นางอุทจัตใจมิ ไคร่เดิน
ยกมือไหว้ขุนแผนกับพลายงาม
พลายงามรับไหว้ชายแลมา
คนนี้แลแน่แล้วที่เราฝัน
น้องเอ๋ยรูปร่างช่างกระไร
ดังพระจันทร์วันเพ็ญเมื่อผ่องผุด
สองแก้มแยมเหมือนจะยั่วเรียม
ทั้งจริตกิริยามารยาท
อ่อนช้ออ่อนเหมือนจะวอนให้ประวิง
ดูไหนไม่ขัดแต่สักอย่าง
พอแอลอดสอดรับจับนัยนา
หญิงอื่นหมิ่นแสนที่เคยเห็น
ถ้า मैंได้ร่วมรักสักอึดใจ
นึกพลางเจ้าพลายร้ายพระเวท
ศรีมาลาต้องมนต์ชนลูกเกรียว
ให้อักอ้วนป่วนอกตกประหม่า
อ่อนกร้ออ่อนรุ่มดังสุ่มไฟ
แอบช่องมองชมให้กรมจิตต์
ความรักมีแต่ชักกระตุ้นเตือน
ชะช่ายคนนี้มีเสียแรง
ดูเนื้อตัวหน้าตาดังทาทอง
นึกพลางนางให้ระคายเขิน
อ๊มยัยมกริมตามไปถามนาย

ว่าได้ว่าเอาไม่เป็นสำ
ค้อนชักหน้าคว่ำแล้วยืมเมิน
เจ้าชานชาค่อยเยียมเพียมแฝงเขิน
ก้มเสทิงทรุดนั่งบังบุษบา
ให้วาบหอมอารมณ์แล้วก้มหน้า
พอสบตาก็ตลึงละลานใจ
ทั้งรูปโฉมโฉมพรรณหาผิดไม่
ถึงนางในกรุงศรี ไม่มีเทียม
บริสุทธ์ โอภาสสะอาดเอี่ยม
งามเสียมราศีผู้ดีจริง
ก็ฉลาดไว้วางอย่างผู้หญิง
จะยืมพรายก็พริ้งพะเปรดา
นี่คู่สร้างของเรากระมังหนา
ดังว่าเจ้าจะตัดเอาหัตถ์
ก็หาจับใจเป็นเช่นนี้ ไม่
จะตายไปก็ ไม่คิดสักนิดเดียว
ประสบเนตรเป่าไปให้สร้านเสียว
ชำเลื่องเหลียวด้วยระเริงละลานใจ
เสน่หาจับจิตต์พิสมัย
ยกมือไหว้แล้วก็ลาเข้ามาเรือน
ยิ่งเพ็งพิศพาใจอาลัยเลื่อน
ฝันเพื่อนดังจะคลั่งตั้งตามอง
ดังหนึ่งแกล้งหล่อเหลาไม่เศร้าหมอง
ไม่ขัดข้องสวสยสมช่างคมคาย
ไถลเดินเลยเข้าใน ห้องหาย
วันนี้ดูไม่สบายเป็นอย่างไร

ออกไปไหว้พืมาแต่ในกรุง
ฤๅผีสงกัทยายนายตกใจ
พืมาแต่กรุงฤๅบ้านนอก
ขอผัดน้อยคอยตวันให้ตกดิน
ศรีมาลาต่อยหัวลงต่ำเหงา
นี้แลสญชาติไพร่ที่ไเหนมี
เข้ากันจนตวันนั้นเย็นลง
บุษบาเห็นซ้ำจึงเกร็นไป
ศรีมาลาฟังว่าก็ลุกไป
จัดสำหรับอุดมทั้งต้มแกง
นางยกขามข้าวบ่าวยกสำหรับ
ครั้นถึงจัดวางข้างบิดา
พระพิจิตรก็ชวนกันกินข้าว
ตลิ่งแลศรีมาลาคว่ำแต่ขาม
กลัวเนื้อความจะพุ่งส่ดุ้งคิด
พระพิจิตรรู้ที่ทำตัดพ้อ
กินอะไรไม่อร่อยฤๅพ้อฤๅ
รสชาติบ่งจึมันจืดจาง
แล้วจึงชักชวนทั้งสองนาย
บ้านมีอยู่ไเในอาราม
อิมเสร็จแล้วส่งศรีมาลา
ที่นอนน้อยกำมะหยี่ทั้งสองอัน

ขุนแผนถามพระพิจิตรพลัน

พระพิจิตรบอกว่าสีหมอกม้า
เนื้อหนังพาลติดจะเหี่ยวคร่ำ
ข้าก็ช่วยเยียมเยียนเวียนมาไป

แล้ววิ่งกลับเข้ามุ้งเหมือนเป็นไข้
ฉันจะบนบวงให้กระบานกิน
อย่าหลอนหลอกจงคล้ายให้หายสิ้น
บัดยงรีนแล้วจะเส้นในมุ้งนี้
เผ้าก่อนเคาะรำไปไม่บัดสี
เส้นผีในมุ้งมอญจัญไร
ศรีมาลาถึงพะวงหลงไหล
เป็นอย่างไรสำหรับไม่จัดแจง
ช่วยดูแลข้าไทให้ตกแต่ง
ฝาชีแดงปิดปกแล้วยกมา
ใจวับ ๆ มิใคร่ออกไปนอกฝา
ไม่อาจเงยดูหน้าเจ้าพลายงาม
เจ้าพลายร้อนร่ำประหวัดนหวม
กลืนข้าวเหมือนหนามอยู่ในคอ
เหลือบดูพระพิจิตรแล้วดูพ่อ
อย่างไรหนอกินอยู่ดูระคาย
ชาวเหนือฝีมือไม่เหมือนล่าง
หัวเราะพลาญหยอกเย้าเจ้าพลายงาม
ค้ำที่นี้เกิดสบายอย่าเกรงขาม
จงพักตามชอบใจในห้องนั้น
ให้จัดแจงผูกผ้าทุกสิ่งสรรพ
เสื่ออ่อนสองชั้นจัดออกมา ฯ
สีหมอกนอนอยู่ดีฤๅเจ้าข้า
อยู่ดีแต่ชราถนัดใจ
อันหนุ่ยน้ำคำเข้าหาขาดไม้
เกณฑ์ให้ไอ้จันมันเลี้ยงดู

ขุนแผนจึงชวนลูกชายพลัน
ว่าพลางทางออกนอกประตู
อ้ายจันครั้นเห็นยกมือไหว้
พ่อลูกเข้าไปใกล้อาชา

สีหมอกม้าหญ้ามนต์เข้าดลใจ
ลงดินโปก ๆ โขกแผ่นดิน
เลียขมดมทั่วทั้งกายา
ลูบหลังสีหมอกแล้วบอกไป
ไปติดคุกจนลูกทูลขอโทษ
เจ้าพลายนี่ลูกวันทองน้องยา
สีหมอกฟังเหลียวหน้าหาวันทอง
มีรูที่จะถามความหนักเบา
ขุนแผนบอกว่าข้าจะไปทัพ
เพราะได้เคยเห็นใจแต่ไรมา
สีหมอกดีใจจะไปทัพ
ดังบอกว่าข้าจะไปอย่าได้แคลง
จึงเลือกเด็ดหญ้ามาเต็มมือ
บ่อนม้ากินหญ้าในทันใด
สีหมอกกินหญ้าที่เสกสรรพ
ขุนแผนผูกเครื่องอร่ามงามไม่เบา
ขบ้น้อยใหญ่ไล่เล่นตลบหนี
ถึงม้าหนุ่มจะเปรียบไม่เทียบทัน
ขุนแผนดีใจลงจากหลัง
เองดูให้อิ่มหน้าสำราญใจ

ครึ่งสั่งแล้วขุนแผนแสนศรัทธา
พ่อเกรงว่าข้าอยู่เหมือนนาค

ไปเยี่ยมม้าวด้วยกันก่อนสักครู
ตรงไปที่อยู่สีหมอกม้า
จันเลี้ยงไว้อ้วนพีดีหนักหนา
ขุนแผนเสกหญ้าให้ม้ากิน ๆ
จำได้รู้ภาษาพูดจาสิ้น
เพียงจะดินหลุดแหล่งด้วยดีใจ
ขุนแผนกอดม้าน้ำตาไหล
ข้านี้ต้องราชภัยพึงพันมา
ท่านปล่อยโปรดจึงได้มาเห็นหน้า
ที่ท่านรับบูกป่ามากับเรา
ไม่เห็นน้องอยู่ไหนให้สร้อยเศร้า
เฝ้าแต่ดูลูกพ่อคลอน้ำตา
หมายจะรับไปด้วยช่วยอาสา
จะไปได้ถ้าท่านหย่อนแรง
เต็นท์รับร้องรำดัดดาแขง
ขุนแผนแจ้งท่วงทีก็ดีใจ
ถือเสกด้วยพระเวทอัน मुखใหญ่
ระงับโรคโรคร้ายให้บรรเทา
กำลังกลับเรียวแรงขึ้นดังเก่า
แล้วขึ้นขี่เหยาะเหยาจากโรงพลัน
ท่วงทีไวว่องคล่องขยัน
สารพันผูกทำนองด้วยว่องไว
เรียกอ้ายจันมาสั่งหาข้าไม่
จะขี่ไปในรุ่งพรงนี้เข้า ๆ
เรียกลูกชายมาแถลงเล่า
เราจะยกในรุ่งขึ้นพรงนี้

ด้วยปลอดสิ้นทักทินยมขัน
มิตรระบะจะชนะแก่ไพร
พลายงามความอาลัยศรีมาลา
จะแจ้งข้อกลัวพ่อไม่ตามใจ
ว่าไพร่พลบอบช้ำระกำอก
ขอให้ไพร่พักสักเวลา
ขุนแผนว่าดูเอาเถิดเจ้าพลาย
การรับสั่งว่ายากลำบากไย
เจ้าพลายงามตอบว่าหามีได้
ด้วยยังหย่อนฤทธิ์เดชทั้งเวทมนต์
ขุนแผนว่าถ้าไปเสียให้ทัน
จะปลุกเครื่องก็เรื่องอิทธิฤทธิ์
อันพิถีในเรื่องปลุกเครื่องอาณ
ด้วยบ้านเมืองผู้คนกล่นเกลื่อนไป
เจ้าพลายว่าป่าไม้จะปลุกฤทธิ์
อยู่ในภาราป่าช้ามี
ขุนแผนรู้ว่าบิดก็คิดเคือง
ธุระสิ่งไรมีจะรื้อ
พลายงามคร้ามพ่อไม่ต่อเถียง
แล้วพ่อลูกก็พากันคลาไคล
ขุนแผนพลายงามพระพิจิตร
ถึงเรื่องรบพุ่งแลทุ่งทาง
ครั้นสิ้นแสงสุริยสนธยา
เคลื่อนคล้อยลอยผ่านภาลัย
พระพายพามาลาลองกลิ่น
ศรีมาลาอาวรณ์นอนใจตรอม

เป็นฤกษ์เสาร์เก้าชั้นวิเศษศรี
เจ้านี้จะเห็นเป็นอย่างไร
ไม่รับมาว่าจะจากพิจิตรได้
จึงแก้ไขเบือนบิดคิดเจรจา
จะด่วนยกไปไหนนี้เจ้าขา
พอหายเหนื่อยเมื่อยล้าจึงคลาไคล
จะหยุดหาความสบายก็เป็นที่
ที่ไหนจะเหมือนบ้านเรือนตน
ลูกจะใคร่ปลุกเครื่องอีกสักหน
ขอพักพลปลุกเครื่องเสียสักนิด
พรุ่งนี้เป็นวันมหาสิทธิ์
ประกอบกิจกับฤกษ์ที่เบิกไพร
ทำในบ้านไม่เหมือนในป่าใหญ่
จะระงับดับใจไม่สู้ดี
ไม่ประสิทธิ์เหมือนหนึ่งป่าช้าผี
ก็เป็นทีสงัดเงียบปากคอ
เอ็งห่วงเมืองอยู่ทำไมโฉนหน่อ
พ่อพูดมิฟังช่างกระไร
พูดเลียงว่าธุระหามีไม่
ขึ้นจวนใหญ่พลายน้อยคนึงนาง
ชมชิตพูดจากันต่างต่าง
พูดพลาตต่างหัวร่อกันเรื่อยไป ฯ
พระจันทร์ราเี่ยมเยียมเหลี่ยมไคล
หมดเมฆบ่ถใหม่ไม่หมองมอม
รวรินรสร่อนขจรหอม
ถนอมแนบหมอนข้างเคียงคนึง

ไอ้พ่อพลายงามของน้องแอ๋ย
ว่าน้องนี้มีจิตต์คิดรำพึง
พ่อชายตามาสบเมื่อน้องแล
ดูลาดเลาเจ้าก็ใคร่จะเป็นมิตร
ออกน้องยากนักด้วยเป็นหญิง
แม่นเป็นชายพ่อพลายเป็นสตรี
นึกพลางนางนอนสท้อนท้อ
ให้เฟื่องฟุ้งพลั่งพล่านรำคาญใจ

พระพิจิตรขุนแผนพลายงาม

พระพิจิตรว่าเข้าเจ้าจะจร
ว่าแล้วก็ลุดไปเข้าเรือน
ชวนพ่อเข้านอนนอนพูดจา
ฉันทันนี้อย่างไรไม่สบาย
นอนเสียแต่หัวค่ำเอากำลัง
ขุนแผนนึกในใจอายลูกฐ
กรรม ๆ เจียวจะทำเป็นอย่างไร
คิดแล้วก็ทำเป็นมารยา
คอยจับแยบคายลูกชายนั้น
กายหมอนนอนคลุมศรีษะหนึ่ง
กำเรียวรักหนักแน่นแสนระทม
บ้านนี้เนื้ออ่อนจะนอนสนิท
ดูที่เหมือนจะมีซึ่งเมตตา
อันความรักหนักแน่นในอกพี่
แม่นรู้แน่แม่เห็นจะอาลัย
เขาย่อมว่าถ้ามีมิตรใจ
พี่รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวิต

ใครเลยจะเอ็นดูให้รู้ถึง
ดังศรตรงทรวงโศกวิโยคคิด
จะรู้แน่ฤาจะแห่งแคลงในจิตต์
ฤาวิปริตว่าไม่ปรานี
ต้องซ่อนรักหนักนึ่งอยู่กับที่
คำวันนี้เป็นตายจะหมายไป
น้ำตาคลอมีใครจะเคลิ้มได้
นึกอาลัยไปจนหลับกับที่นอน ฯ

พูดกันจนยามไม่หยุดหย่อน
จงพักผ่อนเสียเถิดทั้งสองรา
พลายงามพ้นเพื่อนเป็นหนักหนา
คุณพ่อชานี้ดีแล้วกรรมัง
ระส่ำระสายเหน็ดเหนื่อยเมื่อยสันหลัง
พรั่งนี้ยกตั้งแต่เข้าไป
มันสำคัญว่ากุหาไม่รู้
มันจะเกลี้ยให้ผู้ใหญ่ผิดใจกัน
หลับตานอนนึ่งไม่พลิกผัน
เจ้าพลายงามบ่วนปั่นในอารมณ์
สุดประวิงอกไหม้ไส้พุงขม
ไอ้เจ้านมพวงพีศรีมาลา
ฤาดวงจิตต์จะนึกเสนาหา
แต่ทว่าเป็นหญิงก็นิ่งไว้
ข้อนี้เจ้าจะรู้ฤาหาไม่
คงมิให้เสียทีพิฬหมายขีด
แล้วคงไม่สาปสูญมิตรจิตต์
นี้จะคิดฉันทให้เป็นการ

จะวนเวียนเพียรพูดให้ถึงปาก
ด้วยพรุ่งนี้ก็จะไป ไม่อยู่นาน
ถ้าจะไว้สู้อต่อซากลับ
ด้วยความรักหนักใจเสียเต็มที
จำจะคิดเข้าสนิทให้สมนึก
แม้จะมีได้ศรีมาลาอย่าใจ
ตามแต่บุญกรรมเถิดน้องแก้ว
ถ้าแม่นแก้วพี่มิเมตตา
ยิ่งคิดยิ่งตรมอารมณ์หมอง
น้ำค้างพร่างพร้อยละห้อยใจ
ฟังพ่อร่ำอุจจนใกล้
ขุนแผนรู้แสบกายเจ้าพลายงาม
พลายงามสำคัญว่าพ่อหลับ
พ้อออกนอกห้องได้ก็ยินดี
ขุนแผนลุ่มมองแล้วย่องตาม
พลายงามแก้เก้อละเมอเดา
วันนี้มันให้ปวดแต่ท้องเยี่ยว
จะปลุกพ่อขอयरับประทาน
อ้ายโรคกล่อนเช่นนี้มันขี้ถ่อย
ว่าพลางทางจูงมือลูกชาย

เจ้าพลายงามจิตใจไม่เป็นสุข
แค้นพ่อเหมือนหัวอกจะฟกพัง
เป็นไรมีดีแล้วว่าไม่หลับ
พลางร่ายมนต์ขลังสังนิทรา
เป่าต้องขุนแผนแสนสนิท
หลับสนิทแน่วหนึ่งลงจริงจัง

ก็สุดยากเชิงชักสมครสมาน
จะพึงการผู้ใดก็ไม่มี
เห็นท่าพี่นี้จะยับลงเป็นผี
จะทวีขึ้นทุกวันจนบรรลัย
จึงจะคิดทำศึกต่อไปได้
ที่จะไปเชียงใหม่อย่าสงกา
คนหลับแล้วจะลอบเข้าไปหา
ก็ตามแต่เวลาจะเป็นไป
แสงเดือนเด่นส่องสว่างไสว
เสียงไก่แก้วขันกระชั้นยาม
ไม่ไว้ใจแคลงคลำแล้วทำถาม
ไม่ตอบความนิ่งอยู่จะดูที่
ค่อยขยับลุกย่องมาจากที่
หมายว่าหนีพ้นพ่อรบั้งเงา
พ้อทันถามออกมาทำไมเจ้า
ฉันจะออกไปเบาที่นอกชาน
หลายเที่ยวแล้วด้วยกล่อนมันสังหาร
ขุนแผนว่าไม่ได้การแล้วเจ้าพลาย
หมอสักกร้อยรักษาก็ไม่หาย
อย่างกรายเข้าห้องต้องระวัง ฯ
ลึมนอนแล้วก็ลุกทลิ่งนั่ง
กระไรช่างแกล้งได้ไม่เมตตา
จะคอยจับให้ได้ก็ไม่ว่า
ตั้งสมาธิปลงตรงภวังค์
ก็เคลิ้มจิตต์ด้วยพระเวทพิเศษขลัง
พลายงามสมหวังสิ้นอาวรณ์

ขยับเท้าก้าวอย่างออกจากห้อง
พระพายพัดบุบผาพาจร
ครันถึงเรือนที่ศรีมาลาอยู่
หลังนี้ดอกกระมังยืนชังใจ
คิดพลางทางร่ายมนต์สกด
สเดาะกลอนถอนหลุดแล้วมองเมียง
อจกลับตามวางกระจ่างแสง
เครื่องแบ่งจัดตั้งไว้หลังม้า
เครื่องนากเครื่องทองสองสำหรับ
โกษฐ์ฝั่งแบ่งรำน้ำมันดิน
โตกพานหีบปัดจัดซ้อนซ้อน
เครื่องไหว้พระนั้นจัดอัฐมจันท์
กระจกใหญ่ใส่ตั้งทั้งไม้สอย
สอาดสอ้านลานตาน่านิยม
พื้นใหม่ใส่ทองเป็นลายปัก
ปักกระเด่นเป็นไข ใจอาวรณ์
เอาไฟเผาเข้ารักพระน้องนาง
ระเด่นแกลังแปลงเป็นจรกา
พระรีบเร่งชักรถถึงศิริ
สองกษัตริย์เชยชมสมสู่กัน
เข้ามาเมืองจะเปลื้องความสงสัย
ผลกรรมจำจากจะพรากร้าง
ออกทรงรถชมพรรณบุบผา
ให้ลมเพ็ชรหึ่งลั่นสนั่นไพร
ครันไกลไปตกกลางป่า
คิดถึงพระองค์ผู้ทรงยศ

พระจันทร์ส่องแสงจรัสประภัสสร
รวรินรสร่อนระรินไป
แอบบังเงาดูด้วยสงสัย
แสงไฟแวบวามตามตะเกียง
หลับหมดเงียบดี ไม่มีเสียง
เสียงเข้าในห้อย่องเดินมา
เจ้าตกแต่งเครื่องเรือนไว้หนักหนา
ชั้นล่างหน้าพานรองของผู้ดี
เรียงลำดับวางไว้เป็นที่ที่
โต๊ะหวัดตั้งเรียงไว้เคียงกัน
ทั้งผ้าผ่อนพับเรียบทุกสิ่งสรรพ
คันฉ่องแกะงาเป็นหน้าพรหม
อุบะห้อยรินรวดยดุษฎีสม
พลางชมม่านกางข้างที่นอน
นารักรูปร่างบางฉอ้อน
ทูนร้อนรักนุชบุษบา
โอบอุ้มใส่ราชมณฑป
ปักเป็นบุษบาเจ้าจาบัลย์
เข้าสู่ถ้ำมณีภิรมย์ขวัญ
พอรุ่งแสงสุริยันก็จากนาง
สั่งพี่เลี้ยงไว้มิให้ห่าง
เผอิญข้างนางนี้ก็นิยมไป
ปักปะตาระกาหลาอันเป็นใหญ่
พัดพาอภัยไปทั้งรถ
บุษบาถึงแสนโศกกำสรด
นางระทดระทวยแทบทำลายชนม์

ปักเป็นระเด่นเทียวตามหา
พระวงศาแยกย้ายหลายตำบล
ฉลาดนักปັกกามนี้น้อยๆ
อันองค์บุษบาใจ
อันอกของระเด่นมนตรี
คล้ายระเด่นกับพระนุชบุษบา
ถ้าใครเป็นจรกาเข้ามาแกล้ง
จะเอาดาบประเคนเน้นหัวมัน
เตี้ยงจิ้นตั้นตั้งจุมูกสิงห์
แลวจิตรปิดทองตูรองเรือง
หน้าระบายลายทับสลัปสี่
เปิดมุ้งค่อยมองเห็นน้องน้อย
พักตร์พริ้มเหมือนยี่มอยู่ทั้งหลับ
เจ้านิทราमारยาทไม่มีปาน
ค่อยประคองลองจูบเจ้าทั้งหลับ
พอต้องเต้าตัวสั่นให้ฟันเพื่อน
จับแล้ววางเล่าเฝ้ากลัดกลุ้ม
จะปลุกนางกลักร้องย่องห่างไป
ครานันศรีมालานารี
ลืมนตาเห็นชายอยู่ปลายเตี้ยง
นางสำคัญในจิตต์คิดว่าฝัน
นี้อย่างไรใจกล้าเข้ามาตาม
เจ้าพลายได้ฟังเข้านั่งอิง
ตกใจเพียงจะตื่นสั่นใจตาย
อีเมย์รับหลับอยู่ที่เฉลียง
ลุกขึ้นด้วยตระหนกตกใจ

คั่นคว่ำจบแหล่งทุกแห่งหน
แปลงตนเป็นบันจุเหรีจไฟพร
ช่างฟัดครีอเรืองพีหาผิดไม่
พิเคราะห์ไปเหมือนเจ้าศรีมालา
เหมือนนอกพื้นที่ โหยหา
แต่ไม่มีจรกาจึงผิดกัน
พีไม่แปลงอย่างเช่นระเด่นนั้น
แล้วสรวลสันต์ผันแปรแลช้าเลื่อง
จลุลายพรายพริ้งพร้อมทั้งเครื่อง
มุ้งเหลืองแพรดอกกระเด็นลอย
ข้างมุ้งมีเส้หางม้าห้อย
เจ้าหลับผอยเพ่งพิศจิตต์ทยาน
ประทีปจับหน้านวลชวนสมาน
ยิ่งคิดก็ยิ่งชานสวาทเดือน
หอมกระไรใจวบขยับเขยื้อน
ค่อยลุ่มเลื่อนโลมเล้าละลานใจ
ด้วยรุ่มหนุ่มชู้สาวหาเคยไม่
คลายเวทแล้วก็ไอให้สำเนียง ฯ
รู้สึกสมประดีไดยินเสียง
เจ้ามองเมียงจำได้ว่าพลายงาม
ไม่หวาดหวั่นยี่มแล้วก็ทักถาม
จะเกิดความงามหน้าปากกันอาย
นางรู้ว่าคนจริงมิ่งขวัญหาย
ร้องว้ายแล้วก็ซบสลับไป ฯ
ไดยินเสียงนายร้องก็จำได้
เข้าห้องในมองเมียงถึงเตี้ยงพลัน

เห็นเจ้าหนุ่มอุ้มนางวางบนตัก
ก็แจ้งใจในเหตุปัจจุบัน
พ่อเอาผ้าชุบน้ำนี้ลูบหน้า
แล้วปลอบโยนตามใจให้สบาย
ว่าแล้วปิดห้องย่องกลับไป
คอยดูผู้คนจะไปมา

จะกล่าวถึงท่านพระพิจิตร
จะเกิดเหตุอะไรไม่รู้ความ
กูแว่ว ๆ เหมือนศรีมาลา
อ๊มมัยเอ๋ยตอบไปทันใด
ปัดมาปัดไปไม่ทันดู
ฉันทันปัดมันพลัดลงจากมุ้ง
พระพิจิตรว่าดูอ๊มมัยถ่อย
บุษบาวาฉันทันก็ได้เตือน
ฝ่ายว่าขุนแผนพ่อยู่หอหนึ่ง
ออพลายหายแล้วไม่แคล้วกัน
อ้ายลูกเจ้ากรรมมาทำเชิญ
แต่ตริตรองแก้ไขสิ้นไส้พุง

จะกล่าวถึงนารีศรีมาลา
ได้สติลืมนิดด้วยอาวรณ์
มือหนึ่งลูบน้ำชะโลมหน้า
ใจเต้นหวามหวามด้วยความกลัว
จึงค่อยเคลื่อนเลื่อนตัวลงจากตัก
ค่อยกระดิกพลิกตัวเข้าข้างใน

ครานี้พลายงามทราชมสวาท
ด้วยอาการอย่างไรยังไม่รู้

รู้จักว่าเจ้าพลายที่หมายมั่น
มาช่วยขันน้ำส่งให้เจ้าพลาย
ลอบได้ ไปมากกว่าจะหาย
ถ้าขึ้นใจแล้วจะตายในพริบตา
อ๊มมัยยืมละไมอยู่ในหน้า
ด้วยสงสารศรีมาลากับพลายงาม ฯ
หลับสนิทเสียงลูกตกใจหวาม
จึงร้องถามอ๊มมัยเฮ้ยเป็นไร
มึงลืมนิดขึ้นฟังมึงถ่าไม่
นายท่านเรียกฉันไปให้บัดยุง
จึงจกมันอยู่ที่ในอุ้ง
ถูกพุงเธอจึงร้องออกก้องเรื้อน
สักหน่อยอ่อนจะเลยเป็นกลางเกลื่อน
มันเชื่อนไม่ดูแลแต่กลางวัน
สะดุ้งตื่นตื่นฟังใจหวั่นหวั่น
อ้ายชีเค้งคงถลันไปเข้ามุ้ง
พรงนี้ที่เห็นจะเกิดยุ่ง
คืนยังรุ่งไม่ระงับหลับนอน ฯ
ค่อยตื่นตื่นมามายังเห็นอ่อนอ่อน
เห็นเจ้าพลายกอดซ้อนไว้ทั้งตัว
นางประหม่าขนพองสยองหัว
ยังมีมัวมิรู้ที่จะหนีไป
ลอยนักษัตรนอนถอนใจใหญ่
เจ้าแกลังหันหลังให้ไม่แลดู ฯ
ยังไม่อาจถามทักเป็นสักครู่
เห็นนอนอยู่ดิบดีค่อยมีใจ

จึงหยิบพัดหางปลามารำเพย

เมื่อตะกีฬิตกนี้กระไร

พืบนบวงเทวดาจะมาช่วย

ท่านเอ็นดูโถมฉายกับพลาญงาม

แต่แลพบสบตาเมื่อมาถึง

ทูลร่อนรักเรียงคั่นปอง

เหลือที่พี่จะไศกโรครักร้าง

เชิญเจ้าผินหน้ามาหาพี่ชาย

ครานั้นนวลนางศรีมาลา

แต่หากมารยาแกล้งว่าไป

เป็นผู้ดีช่างไม่มีอัชฌาสัย

รู้จักกันก็ไม่ทันล่วงเวลา

รักจริงนึ่งโยมิไปขอ

ล่วงเกินแล้วมาเชิญให้ทลายทัก

อนิจจาแก้วตาช่างว่าได้

พีกล้ำมาถึงตัวไม่กลัวตาย

ถ้าสามารถอาจขอต่อพ่อแม่

ท่วงทีก็จะสมอารมณ์คิด

เมื่อนั่งกินข้าวเย็นเห็นฤาเปล่า

แต่สุดคิดเพราะติดราชาการ

ถ้าร้างรักหักใจไปจากเจ้า

คงบรรลย์ไม่ทันเป็นไมตรี

เพราะขัดขวางอย่างอื่นไม่คิดเห็น

ถ้าเจ้าไม่ปรานีพี่ยอมตาย

ศรีมาลาฟังความพลาญงามว่า

นึกถึงตัวกลัวอายยิ่งร้ายนัก

น้องเอ๋ยนอนเถิดจะพัดให้

ถ้าบรรลย์พี่ชายจะตายตาม

จึงรอดด้วยเทพโถมได้ห้าม

เพราะเห็นความรักพี่มีต่อน้อง

พี่เหมือนหนึ่งกับปลามาติดข้อง

ถ้าเจ้าไม่ปรองดองก็ทำตาย

ช่วยรักษาพี่บ้างพอห่างหาย

พูดภิปรายพอให้พี่มีน้ำใจ ฯ

ได้ฟังวาจาจึงรักใคร่

นือยากรู้ว่าใครให้เข้ามา

ไม่เกรงใจพ่อแม่แต่สักหน้า

จะมาฆ่าแท้แท้แก้ว่ารัก

บอกแม่พ่อเป็นผู้ใหญ่ให้ประจักษ์

นี้จะให้ใครสมัครไปทักทาย ฯ

ไม่เห็นใจหรือว่ารักสมัครหมาย

ก็เพราะรักโถมฉายกว่าชีวิต

แน่แล้วพี่จะขอต่อพระพิจิตร

ท่านเป็นมิตรกับบิดามาช้านาน

ท่านหยอกเย้าพี่อย่างว่าลูกหลาน

จะต้องคุมพวกทหารไปพรุ่งนี้ ฯ

ทุกคำเข้าจะระทมดังกรมผี

ไซ้ว่าพี่จงจิตต์จะคิดร้าย

จำเป็นจึงเข้ามาหาโถมฉาย

ขอฝากกายไว้ในห้องของน้องรัก ฯ

นางตริกตราทุกสิ่งจริงประจักษ์

เหมือนชนชกชายไว้ที่ในเรือน

ถึงเพียงนี้แล้วที่ไหนดจะไปจาก

ทั้งใจนางความรักก็ตักเตือน

อ้อชาวกรุงศรีเช่นนี้เจียว

จะว่าไรแก้ไขได้ทุกความ

ว่ามาถึงพิชิตติดผู้หญิง

ไปทัพก็ไม่ไปไถลรอ

ไม่คบค้ำก็ว่าจะบรรลย์

ถ้าหญิงใดใจเบาให้เจ้าเชื่อน

ปล่อยนางร้างเปล่าอยู่ข้างนี้

ให้เสียตัวชั่วชั่วระยะยับ

ฉันขอบคุณที่อุตส่าห์รักษาไว้

ถ้าพ่อแม่รู้ความจะลามนุ่

น้องเอ๋ยที่จะไปอย่าได้คิด

พี่ไม่หลงหลอกดอกนะน้อง

ปรานีพี่เถิดเจ้าอย่าเฝ้าถือ

ว่าพลางอิงแอบแนบกาย

ศรีมาลาบ้องบัดสบัดเบียง

สัญญาว่าแต่ปากยากอะไร

ถ้าจริงใจก็ให้ความสัตย์ก่อน

เชื่อได้จึงจะปลงลงเป็นมิตร

จริงจริงกระนั้นฤาน้องแก้ว

พี่จะให้ความสัตย์ปฎิญาณ

ถ้าพี่นี้ทั้งขว้างร้างหย่า

ขอให้มือนั้นเป็นเห็นจริงจั่ง

พี่ให้สัตย์ปฎิญาณอย่างนี้แล้ว

เชิญเจ้าช่วยรับรักพี่หนักครัน

ยากที่จะผัดวันประกันเลื่อน

จึงลुकเบือนหน้าค้อนเจ้าพลายงาม

ฉลาดเฉลียวลั่นลมเป็นคมหนาม

มีน้ำหญิงวิ่งตามกันปรอปรอ

ครั้นติดทัพกลับนิ่งไม่สู้ขอ

จนแม่พ่อหลับไหลเข้าในเรือน

ชาวบ้านนอกที่ไหนดใครจะเหมือน

ไม่ถึงเดือนก็จะทิ้งวิ่งไปทัพ

ต่อให้คอยร่อยเปีไม่มีกลับ

เพราะสับปลับหลงเสน่ห์เล่ห์ชาวกรุง

ไปเสียเถิดพ่อไปจะไกลรุ่ง

คงโกรธยังไม่ให้ตั้งใจปอง ฯ

สิ้นชีวิตก็จะตายอยู่ในห้อง

จะครอบครองเป็นคู่อยู่จนตาย

ถูกถือแล้วเช่นนี้ไม่หนีหน่าย

เจ้าพลายจับต้องจะลองใจ

เชื่อว่าแล้วยังเมียงเข้ามาใกล้

อย่าด่วนได้นะจงยังชังใจคิด

ให้แน่อนนภายหน้าว่าสุจริต

ถ้าเบือนบิตอย่าสำรวยให้ป่วยการ ฯ

มันก็แล้วมิให้น้องต้องว่าขาน

ขอบันดาลเทวดาจงมาฟัง

ไม่เลียงเจ้าศรีมาลาไปวันหลัง

ลงนรกตกกระทงถึงโลกันต์

น้องแก้วยังสงสัยฤาไรนั้น

จะหวาดหวั้นต่อไปไม่ต้องการ ฯ

เห็นแล้วว่าพี่รักน้อง
แต่ยังเป็นไข ให้ส่าน
เจ้าพลายรู้ใจใช้มารยา
ประจวบจุบลอดในสไบ
ทั้งหนุ่มสาวคราวแรกภิรมย์รัก
กำเรียวรักเหลือทนทรนร้อน
เหมือนหนึ่งพายุกล้ำมาเป็นคลื่น
พอฟ้าแลบแปลบเปรี้ยงลงทันควัน
โลกธาตุหวาดไหวได้สักรู่
ซุ่มโซกแหล่งหล้าสุชาติ
ครานั้นนวลนางศรีมาลา
แอบผิวเคียงข้างไม้ห่างไกล
พัดพลางถามผิวกลัวอดโรย
เจ้าพลายสวมสอดกอดประคอง
กินอยู่ไม่ต้องกล่าวทั้งคาวหวาน
ต่างหนึ่งคลึงเกล้าเฝ้ากระซิบ
จวนอรุณเรือฟ้านภาแผ้ว
ศรีมาลาตื่นก่อนถอนนทัย
นางล้างหน้าทาแป้งแล้วหวีหัว
ตื่นเกิดจวนจะแจ้งแสงตะวัน
เจ้าพลายตื่นฝันตัวมัวแต่จูบ
จะเหินห่างนางไปให้เสียดาย
ศรีมาลาพาไปที่เครื่องแป้ง
เจื่อน้ำอบปรุงประทีนกลิ่นจุนจันทน์
เจ้าพลายประแป้งแต่งตัวแล้ว
นั่งลงอุ้มนางวางตักไว้

คงปรองดองร่วมรักสมัครสมาน
ขอผัดพอนานนานจะตามใจ
ไม่รอช้ากอดรัดกระหวัดไขว่
นางผลักใสอยู่จนพับกับที่นอน
ไม่ประจักษ์เสน่หามาแต่ก่อน
พอร่วมหมอนก็เห็นเป็นอัศจรรย์
ครั้นครั้นฟ้าร้องก้องสนั่น
สะเทือนแผ่นดินฟ้าจลาจล
ก็ซู่ซู่สาदनองล่องฝน
ทั้งสองคนรสรักประจักษ์ใจ ๆ
เสน่หาจับจิตพิสมัย
เอาสไบขับเนื้อที่เหือนอง
หิวโหยฤๅข้าจะหาของ
ได้แนบน้องเนื้อนิ่มพื้อมทิพย์
ขึ้นสวรรค์เห็นวิมานอยู่หวิบหวิบ
งูบิบกันจนม่อยผอยหลับไป ๆ
ไก่อ่แก้วขันเร่งปัจจุสมัย
ด้วยจำใจจะต้องพราจากผัวนั้น
ค่อยขยับจับตัวผิวปลุกส่น
อยู่ด้วยกันเข้าไปจะได้อาย
โลมลูบอยู่มีใครจะผันผาย
ซังตายลูกมาล้างหน้าพลัน
ตกแต่งแป้งร่ำน้ำดอกไม้กลั่น
นางจัดสรรให้ผิวแต่งตัวไป
จะคลาดแคล้วก็สท่อนถอนใจใหญ่
ยังอาลัยนึ่งอนาถไม่อาจจร ๆ

ครานันนวนนางศรีมาลา

นึกได้เหลียวหน้ามาว่าวอน
เรื่องของเราผู้ใหญ่ไม่รู้ความ
พอไปเพื่อใครจะขอร้อง
ถึงน้องจะยากเข็ญเป็นอย่างไร
เสร็จราชการทัพรีบกลับมา
พलयางมความอาลัยใจจะเหี้ย
พื้นเหลือที่จะห่วงใย
ถึงกระไรให้ขอพอได้หมั้น
ถ้าหากว่าบิดาไม่ปรองดอง
อย่าวิตกหมกไหม้เลยน้องแก้ว
เจ้าจงจำคำสัตย์ของพี่ไว้
อย่าร้องให้ไปนักจงฟังพี่
ว่าพลางทางช่วยเซ็ดน้ำตา
ศรีมาลาอาลัยใจจะขาด
ก็ผละผัวตัวเจ้าเข้าที่นอน

ครานันจึงโถมเจ้าพलयางม

รามรามจะใคร่ตามกลับเข้าไป
หักใจเดินออกมานอกห้อง
ถึงหอนั่งตั้งใจจะไสยา

ครานันขุนแผนแสนศักดา

เจ้าพลายทำเฉลยเอ่ยตอบไป
ขุนแผนว่าเว็จไหนในเมืองนี้
หน้าตาทาแบ่งเป็นเม็ดเม็ด
มาอยู่บ้านพระพิจิตรผู้บิดา
เองนี้จ้วงจาบละลาบละล้วง

เจ้าโศกาสือกสอื่นอัน

คิดก่อนนะจะไปไกลจากน้อง
ต้องคิดอ่านลากหนามไว้จุกช่อง
อย่าให้ต้องขึ้นขัดคำบิดา
ก็คงจะเอาใจไว้รอท่า
อย่าเชื่อนซ้ำให้ม้วยด้วยตรอมใจ
ฟังเมียไม่กลั่นน้ำตาได้
พี่จะไปบอกพ่อให้ขออน้อง
ป้องกันมิให้ใครเกี่ยวข้อง
ถึงจะต้องพ้นคอมิขอไป
ไปแล้วพี่หาลืมปลื้มจิตต์ไม่
เสร็จศึกเมื่อไรจะรีบมา
พรุ่งนี้ใครเห็นจะผิดหน้า
แล้วจูบซ้ายย้ายขวาจะลาจร
เจ้ามีอาจดูหน้าดังแต่ก่อน
ลงแอบหมอนซ่อนหน้าโศกาลัย ฯ

แลตามเมียขวัญให้หวนไหว

แต่จนใจจะสว่างกระจ่างฟ้า
ค่อยค่อยย่องบังเงาเข้าริมฝา
เห็นบิดาตื่นอยู่ก็ตกใจ ฯ

เห็นพलयางถามว่ามาแต่ไหน
ฉันปวดท้องลงบรรไดไปที่เว็จ
ถึงกับมีเครื่องแบ่งแต่งไว้เสร็จ
กูรู้เช่นเห็นเท็จอย่าหลอกลวง
พระคุณท่านมีมาเป็นใหญ่หลวง
บังอาจลวงลูกท่านผู้มีคุณ

หากว่าติดนิตหนึ่งด้วยการทัพ
ไม่ถูกหวายลายพริ้วก็เป็นบุญ

ครานัน^๕พลายงามทรมาสวาท

คิดไปได้ทีก็ดีใจ
ด้วยความรักอ้อว่นเหลือกำลัง
ไม่รู้ที่จะสลัดตัดทิ้ง
จะพึงบุญคุณพ่อช่วยขอสู
คิดไปไม่ตลอดจะวอดวาย
อ่อนก็เป็นมิตรจิตต์ไม่คิดแค้น
ลูกได้ให้คำมั่นเป็นสัญญา
ถึงกระไรได้มันพอกันทีจ
คุณพ่อโปรดด้วยช่วยปรองดอง

ครานัน^๕ขุนแผนแสนสนิท

การทั้งปวงล่วงเลยถึงเพียงนี้
อองามก็หลงจนงงววย
ตกกระไดพลอยโผนโจนเอาบุญ
อ้ายลูกนอกพ่อก่อความร้อน
เอาแต่ใจหนุ่มตะกรุมตะกราม
ถ้าไม่รักพระพิจิตรผู้ บิดา
ลูกของท่านท่านรักดังดวงใจ
ก็ต้องแก้ไขเสียให้หาย
ถ้าวันหนึ่งทั้งขว้างนางศรีมาลา
เจ้าพลายดีใจกราบไหว้พ่อ
ว่าพลางล้างหน้า^๕ทั้งสองนาย

จะกล่าวถึงนวลนางศรีมาลา

กอดหมอนถอนใจให้พ้นเพื่อน

หาไม่ถูกจะขับลงใต้ถุน
ทำวุ่นแล้วจะว่าประการใด ๖

พึงพ่อบริภาษหาเถียงไม่
กราบไหว้ว่าลูกนี้ผิดจริง
ราวจะคลั่งจะไคล้ไปทุกสิ่ง
ถ้าขึ้นหนึ่งไปศึกนี้กว่าตาย
ก็ว่าจะไม่อยู่เมื่อตอนบ่าย
จึงเป็นป้ายเข้าห้องน้องศรีมาลา
คุณพ่อก็เห็นแบ่งที่ประหน้า

ว่าจะบอกบิดาให้ขอร้อง
การเบ็ดเสร็จไว้ว่าเมื่อชาล่อง
จะได้คล่องอกใจไปรวี ๗

หนึ่งคิดใคร่ครวญดูถ้วนถี่
จะทิ้งไปไม่ดีเป็นเนรคุณ
ไม่ช่วยไปข้างหน้าจะว้าวุ่น
ทำเป็นหุ่นหันโกรธเจ้าพลายงาม

เมื่อแต่ก่อนทำไมไม่ไต่ถาม
เกิดความแล้วมาง้อพ่อทำไม
กุหาพักปรารธนาพูดจาไม่
มึงทำให้เสียตัวเหมือนชั่วช้า
อย่าให้ท่านอับอายขายหน้า

กุมิฆ่าอย่านับว่าเป็นชาย
ข้อนั้นมิให้มีที่เสียหาย

แล้วเียงกรายออกมาอยู่หน้าเรือน ๘

เจ้าโศกาอาลัยใครจะเหมือน
นอนเชื่อนอยู่จนเช้าเจ้าไม่ลุก

ฝ่ายอัมย์เห็นนายยังหายเงิบ
เห็นนายเฉยเลยทำเหมือนเป็นทุกข์
อนิจจาขัดสนช่างจนยาก
ยังซ้ำฝันเห็นให้เป็นไป
กลับไปเมื่อใกล้จะสว่าง
เบียดหอยแต่สักร้อยก็ไม่มี
นายต้นจะต้องขึ้นค่าตัวใช้
น่าเอ็นดูเธอสู้เหาะลงมา

ศรีมาลาไม่อินังกำลังเฉย
ลุกขึ้นต๋อยหัวตัวจัญไร
มึงอย่าพูดมากปากสำรว
ว่าพลงเจียนหมากแล้วจิบพลู
เย็บกระตุงประจงเจียนฝาชี
ทั้งของกินระหว่างทางอัดคัต
จัดเสร็จซ่อนใส่ในตะกร้า
เองเอาไปให้ดีอัมย์รับ

จะกล่าวถึงพระพิจิตรบุษบา
เบิกเสบียงเลี้ยงกันอิงคณิง
พอนั่งลงบุษบาก็เรียกไป
พ่อแผนจะไปแต่ในงาย
อัมย์บอกไปใจคอกุหาย
ยังปวดแสบเต็มทีเห็นยี่ตา
ทั้งนายมานั่งตังสำออย
ชาติอัมมอญหน้าเป็นเห็นแก่กิน

เจ้าพลายงามได้ฟังนั่งนึกข้น
คงรู้เห็นเป็นใจกับศรีมาลา

ค่อยย่องเกรียบไถลเข้าไปปลุก
ลงนั่งปักแกลังสท่อนแล้วถอนใจ
แต่จะหาใส่ปากมิใคร่ได้
ว่าเทพไทเธอมาเมื่อคืนนี้
ไปกลางทางเธออยากหมากบุหรื
จะเอาที่ไหนไปให้เทวดา
ด้วยสงสารเทพไทเป็นหนักหนา
ถ้านายไม่เมตตาจะเสียใจ ฯ
ฟังอัมย์แก้ฝืนไม่กลืนได้
ไม่มีเลือกเสือกไปเที่ยวล่องรู้
มานั่งช่วยกันทำเสียสักรู
บุหรืมีในตู้เอาแก้มัต
ใส่หมากพลูบุหรืที่นางจัด
ใส่ขวดอัดผูกผ้าตราประทับ
แล้วเอาผ้าซ้อนเข้าเป็นลำดับ
ของค่านับเทวดาที่หาเมิง ฯ
สั่งผู้คนจนเวลาสักโมงครึ่ง
ครั้นเสร็จจึงออกมาหาสองนาย
ศรีมาลาเป็นไรไปไหนหาย
สายแล้วสำหรับไม่ยกมา
ผงเข้าตานายเมื่อล้างหน้า
บุษบาวามิงเป็นแต่เล่นลั่น
สักหน่อยตาอ่อนจะบวมปลิ้น
น้ำขม้นไม่เอาไปให้หยอดตา ฯ
อีกคนนี้สำคัญมันหนักหนา
หนักหนาได้แล้วเมื่อคืนนี้

ที่เข้าไปช่วยเหลือเมื่อนางแน่น

หนึ่งนิกตริกตรองเห็นช่องดี

คุณแม่แก้มงเข้าตาซ้ำ

กระตูกหนังตาช่วยไปด้วยกัน

บุษบาได้ฟังนั่งหัวร่อ

อ๊อเมี่ยมึงจำเอาตำรา

แล้วหันหน้ามาพูดกับขุนแผน

มีลูกก็ไม่เห็นเป็นลูกชาย

ครานี้ขุนแผนแสนศักดา

ลูกได้ฟังผ้าเท้าเมื่อคราวจน

แต่ตริตรองจะสนองพระคุณตอบ

ยังไม่เห็นสิ่งใดในปัญญา

มาถึงก็รำพึงแต่เย็นวาน

คุณพ่อแม่ลูกชายนั้นไม่มี

ให้แทนคุณต่างตัวทั้งพ่อแม่

คุณพ่อจะเห็นเป็นอย่างไร

ครานี้พระพิจิตรบิดา

ยิ้มแล้วตอบความตามเรื่องราว

เจ้าว่าข้าก็เห็นว่าเป็นมิตร

แต่เป็นชาวบ้านนอกยังออกเกรง

เป็นแต่คนซื่อซื่อไม่ดื้อดั่ง

จวยวันหน้าถ้าลูกไม่ถูกใจ

ขุนแผนนบตอบพระพิจิตร

เอาทานบาดคาคาทานบนจนออพลาย

อันเช่นศรีมัลลาคารี

ทั้งรูปร่างท่วงทีกิริยา

แล้วช่วยปิดพ่อแม่ออกถ้วนถึ

ได้ที่บอกบุษบาพลัน

ถ้าลืมตาในน้ำดีขยัน

ทำอย่างนั้นจะหายระคายตา ฯ

พ่อคุณอารีดีหนักหนา

ไปบอกศรีมัลลาคารีเหมือนพ่อพลาย

แม่นี้แค้นตัวเองมิรู้หาย

ยังเสียดายอยากได้ไว้สักคน

เห็นสบท่าตอบต่ออนุสนธิ์

มีพระคุณเป็นพันคนนา

คิดดูรอบคอบเป็นหนักหนา

จนขึ้นมาถึงพิจิตรบุรี

เห็นการสมควรเป็นถ้วนถึ

อองามนี้ลูกจะยกให้ช่วงใช้

แล้วแต่จะติดาหาว่าไม่

ใจเด็กก็สมัครรักฝ่าเท้า ฯ

ฟังว่าเต็มใจให้ลูกสาว

ไม่ต้องกล่าวอุปมัยไปเป็นเพลง

ที่จริงจิตต์คิดดูก็เหมาะสม

ลูกข้าเองมันไม่สู้รู้อะไร

จะเอาถึงชาวกรุงนั้นไม่ได้

เจ้าจะทำฉันใดอย่าให้อาย ฯ

ข้อนี้ลูกก็คิดเป็นเหลือหลาย

หายวิตกแล้วลูกจึงพูดจา

ถึงที่ในกรุงศรีก็สุดหา

พอลูกมาเห็นลูกก็ถูกใจ

ถึงองงามจะเป็นเจ้าพระยา

ทั้งตัวลูกก็อยู่จะดูไป

พระพิจิตรจึงว่าถ้ากระนั้น

แต่บุษบาจะว่าเข้าใจเบา

บุษบาได้ฟังนั่งอมยิ้ม

แต่คิดคิดก็ตะขิดตะขวงใจ

จึงว่าลูกข้าก็คนเดียว

ขอไปแม่จะได้ที่ไหนแทน

เพราะรักเจ้าล้นเหลือเหมือนเนื้อไข

แต่ทว่าข้าจะบอกออกตรงตรง

มีธุระทางไกลไปเมืองลาว

ถ้ากระไรไปถูกลูกเจ้านาย

จะทำให้เสียหายฝ่ายผู้ใหญ่

เขาจะว่าข้านี้เป็นคนเคอะ

ที่เวลานี้มิใช่จะตัดรอน

จะควักแก้วตาไปให้เจ้าพลาย

ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายงาม

ถ้าหากท่านผู้ใหญ่นั่งได้ตกลง

ถึงจะไปนอกฟ้าป่าหิมพานต์

แม้จะให้สัญญาปิดตราแดง

ถึงเด็กอยู่รู้พระคุณแต่หนหลัง

จะขอเป็นเกือกทองรองบาท

ขุนแผนพ่อพูดต่อเจ้าพลายงาม

เห็นจะไม่โกหกพกลม

ลูกคิดว่าถ้าหมั้นต่อกันไว้

แขกไปใครมาก็รับได้

คงมิให้อับอายขายผ้าแท้ ๆ

พอเชื่อกันวางใจที่ในเจ้า

ลูกของเขาเจ้าถามบ้างเป็นไร ๆ

ใจสมัครรักปัมจะบอกให้

เป็นผู้ใหญ่จู่จะดูแคลน

ขับเคี่ยวมาแต่น้อยคอยหวังแทน

พ่อแผนก็จำเพาะมาเจาะจง

ไม่ขัดใจจำตามความประสงค์

ยังนึกสงสัยบ้างทางเจ้าพลาย

สาวสาวทางนั้นมันมากหลาย

ที่พูดกันมันจะกลายเป็นเหลวเลอะ

เกิดระกำเข้าใจกันไปเถอะ

ช่างงมเซอะไม่รู้จะดูชาย

รักเจ้ามาแต่ก่อนนั้นเหลือหลาย

ก็เบี่ยงบ่ายอย่างไรให้มันคง ๆ

คิดแล้วกล่าวความตามประสงค์

ที่ตรงดีฉันนั้นอย่าได้แคลง

อันที่การนอกใจอย่าได้แทง

จะขัดแกงใดให้ในสัญญา

พ่อแม่เล่าให้ฟังเป็นหนักหนา

คุณแม่พ่อขออย่าได้ปรารมภ์

ความที่มันสัญญาน่าจะสม

แต่นานนมหนักไปก็ไม่ได้

ถึงห่างไกลก็พะวงตรงที่นี้

เหมือนตัวไปใจอยู่ด้วยคูมี
วันนี้ก็ประเสริฐเลิศดี
แล้วจึงทำเหยาเรือนหาเดือนวัน
ด้วยจะต้องไปทักรับอาสา
คุณพ่อแม่เมตตาได้การบุญ

ครานั้นท่านพระพิจิตร
รับทองหมั้นไว้มิได้ช้า
เจ้าคิดอ่านการศึกเอาเชียงใหม่
ยังจะต้องคุมทัพกลับธานี

ครั้นตกลงปลงใจให้กันแล้ว
สำหรับพร้อมล้อมนั่งกินข้าวปลา
เลี้ยงดูกันสำเร็จเสร็จสรรพ
พระพิจิตรมาส่งลงบันได

ฝ่ายอ๊้อมเมียดักทางอยู่ห่างบ้าน
กระแอมไอให้เสียงเป็นสำคัญ
จึงหลีกเข้าข้างทางหว่างต้นไม้
อ๊้อมบอกว่าตะกร้านี่
เจ้าพลายยิ้มแล้วว่าข้าอยากได้
รับตะกร้ามาให้ไพร่แบกตาม
แล้วค่อยงุบงิบกระซิบสั่ง
ถ้านายยังร้องให้ไม่เสบย
พลบโยนนางไว้อย่าให้เศร้า
ให้เป็นสุขค่าเช่าจันเรามา
ว่าแล้วท่านนั้นก็ผันผาย
รีบตามบิดามาวัดจันทร์

อย่างนี้เป็นทำนองที่ป้องกัน
จงปรานีรับรองซึ่งของหมั้น
การเหล่านนั้นฝากไว้ในเจ้าคุณ
การของลูกข้างหน้ายังว่าวุ่น
ให้อุ่นอกเช่นครั้งแต่หลังมา ฯ

ทั้งบุษบาสมคิดก็หรรษา
พระพิจิตรจึงว่าเป็นไรมี
ถ้าคล่องใจคงสำเร็จราวเดือนยี่
ก็เดือนสี่แลประมาณการวิวาห์ ฯ

ต่างคนผ่องแผ้วเป็นหนักหนา
สนทนาเบิกบานสำราญใจ
พ่อลูกลากลับหาช้าไม่
ออกจากจวนไปยังวัดจันทร์ ฯ

พอขุนแผนเดินทางผ่านพื้นที่นั้น
เจ้าพลายหันมาดูกูรู้ที่
ถามว่ามาทำไมจนถึงนี้
มีของดีจะขายพ่อพลายงาม
จะถูกแพ่งเท่าไรไม่ต้องถาม
เอาเงินสามตำลึงส่งให้อ๊้อม
กลับหลังเข้าเรือนอย่าเชื่อนเฉย
เจ้าคนเคยปฏิบัติอยู่อัตรา
ตัวเจ้าจงพิทักษ์รักษา
เงินตราข้าจะเติมเพิ่มรางวัล
เจ้าพลายปรีดีเปรมเกษมสันต์
แล้วช่วยกันจัดพหลพลโยธิน ฯ

โคลงถวายพระพร

โคลงถวายพระพร สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ในวัน ประสูติ
พ.ศ. ๒๔๖๒ ส่งไปพร้อมกับตลับถ้วยรูปไข่ใส่ชอคโกแลต

ฝากตลับรูปไข่ถ้วย	ทูลถวาย
แจกเช่นไข่วัฒนมา	อรรถ
นิพนธ์พจน์แทนบาย	ศรีปาก ชามแฮ
สมโภชวันเฉลิมนี้	เพิ่มพร้อมพรถวาย ฯ
สมเด็จพระพี่เจ้า	จอมสยาม
จงโปรดปราศพยาธิความ	ขุนไ
เสวยสุขสวัสดิ์งาม	วรรณพ้อง เพ็ญเทอญ
เจริญพระชนม์ให้	ร่วมร้อยปีประมาณ ฯ

ฉันทถวายพระพร สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ในวัน ประสูติ
พ.ศ. ๒๔๖๓ ส่งถวายจากบ้านแบ่ง

สถิตสถานบ้านแบ่งแหล่งตำบล	จวบกันยายน
สืบสืบประสพครบดิถี	
เฉลิมชนม์พระเชษฐภคินี	สมเด็จพระกษัตริย์
ศรีรัตนโกสินทร์สมร	
อยู่ไกลใครจะถวายพร	จึงเพียรเขียนกลอน
จำทูลถวายอย่างต่างตน	
ลูกหลานหวานเครือหลายคน	ก็บอกยุบล
ให้กราบบาทมุลทูลผสม	
ร่วมใจปรีดาสารภีรมย์	ยอกรบังคม
ถวายพรพิพัฒน์สวัสดิ์	
ให้ทรงสุขเกษมเปรมปรีดิ์	ทุกทิวาราตรี
อย่ารู้นิราศคลาดคลาย	
ผ่องพระฉวีพรรณราย	ดุจเดือนเด่นฉาย
มลทินพยาธิขาดสูญ	
เจริญพระกำลังเพิ่มพูน	สมบุรณ์บริบูรณ์
ทุกสิ่งทรงมาทปรารภนา.	

โคลงใส่ฉลาก

คำอธิบาย ในสมัย พ.ศ. ๒๔๖๔ ชักเป๊ยะที่ฝรั่งทำมาขาย มักจะมีโคลงหรือ
สุภาษิตต่าง ๆ ใส่มาในห่อของนั้นด้วย ถึงวันประสูติของเสด็จพ่อ จึงทรงแต่งโคลงนี้แจก
และใส่ในห่อฉลาก Lucky dip แจกแก่เพื่อนฝูงญาติมิตรที่มาเฝ้าถวายพระพรในวันนั้น

ในฉลากลักก็ดึป	โดยนาม
เป็นเครื่องบำรุงความ	ครึกครื้น
ใบนี้ ตาม	ตัวเลข สลากแฮ
สำหรับชั้นของพื้น	แต่ล้วนขบขัน ฯ
เพราะของใครห่อนได้	เห็นเอง
มอบธุระกับนายแสง	เท่านั้น
นายห้างเคี่ยมฮั่วเฮง	เขาจัด สรรแฮ
เคยเล่นเห็นสนุกครัน	คาบนี้จึงถวาย ฯ

วังวรดิศ, ที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

นิราศนครวัด

คำอธิบาย กลอนนี้ทรงไว้หน้าเรื่อง “นิราศนครวัด” ซึ่งพิมพ์แจกในเวลา
ปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๘

กลอนนิราศนครวัด

(พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๘)

๑ แต่ฟังเขาเล่าขานนานหนักหนา
ว่าปราสาทศิลาน่าชมนัก
ฝีมือช่างขอมชำนาญการจำหลัก
เขาชอบชักชวนให้เราไปดู
ก็จำต้องเฝ้าผัดหลายนัดอยู่
จะไปสู่นครวัดในบัดนี้
จะขัดขวางเธอไว้ก็ใช่ที่
จำปรานียอมให้ไปด้วยกัน
แรมนิราศกรุงไกรมไหศวรรย์
ไปตัดต้นเทียวอยู่กัมพูชา
เขาเอื้อเฟื้อสารพัดช่วยจัดหา
ช่างนี้ก็น่าชอบใจกระไรเลย
ก็ต้อนรับสู่หาไม่เพิกเฉย
ใจก็เลยชักชอบด้วยชอบใจ
ทั้งหญิงชายอยู่หลังยังกรุงใหญ่
แต่คิดไปก็ลำบากยากใช้น้อย

พวกที่ได้ไปเมืองเขมรมา
ล้วนใหญ่โตมโหฬารโบราณสร้าง
ทำลวดลายหลายอย่างช่างเยี่ยมยก
แต่ยังติดกิจการพานขัดข้อง
จนถึงปีชวดนี้มีช่องคู
ฝ่ายธิดายาใจอยากไปบ้าง
เทียวแห่งใดก็ไปด้วยทุกที่
จึงทูลลาพาสามทราชมสวาท
แต่เดือนพฤศจิกายนจนเดือนธันวาคม
ฝรั่งเศสแสนดีอาร์เหลือ
ไปถึงไหนก็เป็นสุขทุกเวลา
ทั้งเจ้านายฝ่ายกรุงกัมพูชา
ได้พูดจาวิสาสะจนคุ้นเคย
เทียวสนุกชุกคิดถึงมิตรสหาย
ให้นึกอยากฝากของต้องฤทัย

จะหาซื้อสิ่งไรมาให้เล่า
ด้วยเพื่อนฝูงคนนาเห็นกว่าร้อย
อย่าเลยจะเลี้ยงทำเยี่ยงปราชญ์
ลองเล่าเรื่องที่ไปเมืองกัมพูชา
แล้วพิมพ์แจกเช่นทำนองเป็นของฝาก
แต่คิดกลอนและเบือเหลือกำลัง
ด้วยกล่าวกลอนไม่สันต์ดอกขัดข้อง
มีกลอนนำสัณนิตเหมือนติดแวว
มิฉะนั้นจะว่าไม่ใช่นิราส
จึงแต่งไว้พอเห็นเป็นพยาน

ทุนของเราก็ไม่พอต้องท้อถอย
จะแจกย่อยไปทุกคนพันปัญญา
แต่งนิราสสักทีจะดีกว่า
ให้บรรดามิตรสหายทั้งหลายฟัง
เห็นโดยมากจะสมอารมณ์หวัง
จะแต่งตั้งนับปีก็มีแล้ว
เห็นจะต้องเรียบเรียงเพียงร้อยแก้ว
พอเนื่องแนวแบบนิราสปราชญ์โบราณ
ด้วยเหตุขาดคำกลอนอักษรสาส์น
ขอเชิญอ่านเนื้อเรื่องเนื่องไป เทอญ ฯ

ดำรงราชานุภาพ
วังวรดิศ

วันที่ ๓๑ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

โคลงประดับพวงมาลา

โคลงประดับพวงมาลาถวายพระศุภสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า ฯ
ในวันเสาร์ที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ไอองค์พระพี่ผู้	ปราณี นิจเอย
ยามโศกทรงสงสาร	ทุกครั้ง
ยามยากก็ยอมมี	ฤทัยห่วง ถึงนา
ยามทุกข์บ่ทิ้งทั้ง	ดักเตือน
ยามพึ่งท่านโอบเอื้อ	เออาภาร
ยามบ่วยเสด็จเยี่ยมเยือน	สู่เหย้า
ยามสุขก็โปรดประทาน	นิพนธ์เพิ่ม พรแฮ
ยามสบายได้เฝ้า	เพ็ดทูล
แล้วทรงชุบเลี้ยงเหล่า	ธิดา ด้วยแฮ
อันพระคุณจะสูญ	ห่อนได้
เสด็จอยู่ท่านกรุณา	ดังกล่าว ฉะนั้นแล
สิ้นท่านจึงร้องไห้	นักรนา ฯ

ดำรงราชานุภาพ

กลอนประทาน ฯ

คำอธิบาย ด้วยเราเคยไปเที่ยวด้วยกันเสมอ ตั้งมีอยู่ในคำกลอนหน้าหนังสือนิราศ นครวัดนั้นแล้ว ถึง พ.ศ. ๒๓๗๓ เสด็จพ่อทรงรับเชิญของท่านแอนเดอร์เซนเมืองเดนมาร์ก จะเสด็จไปยุโรป หญิงเหลือรู้สึกตัวว่าไม่สันทัดในการสมาคมอย่างยุโรปประเทศ จึงตกลงใจเองแต่แรกว่าจะไม่ไป เพราะเกรงว่าจะไปทำให้เสียเกียรติของเจ้าหญิงไทย เราจึงตกลงกันไปว่าจะหาเพชรมาฝากสัก ๑ เม็ด ตามกำลังของเราจะหาได้ ครั้นไปถึงเมืองแอมสเตอร์แดม ในฮอลแลนด์ เพอญเขามาเชิญให้ไปดูโรงตัดและจาระไนเพชร และพวกหนังสือพิมพ์ก็ตามไปถ่ายรูป ในเวลาเรากำลังเลือกเพชรจะให้หญิงเหลือ พอเลือกได้แล้วจะซื้อ ผู้จัดการเขาก็บอกว่า เสียใจที่จะขายให้ไม่ได้ เพราะมีสัญญากับผู้รับไปขายไว้ว่าจะไม่จำหน่ายเองในที่นี้ รุ่งขึ้นหนังสือพิมพ์ลงรูปเรากำลังเลือกเพชรเม็ดนั้นอยู่ เสด็จพ่อจึงทรงเขียนกลอนต่อไปนี้ลงข้างรูป แล้วตัดหนังสือพิมพ์นั้นทั้งไปรษณีย์มาประทานหญิงเหลือ

“ ยามคิดถึงธิดาเที่ยวหาเพชร
มีแต่ความรักฝากจากทางไกล

ไม่สำเร็จเสียแล้วกรรมจะทำไฉน
พอแจ้งใจว่าคณึงถึงทุกวัน ”

โคลงประทาน ฯ

คำอธิบาย พระองค์เจ้าหญิงศิริรัตนบุษบงทรงขอประทานให้เสด็จพ่อทรงเขียน
ประทานในสมุดของท่าน

โคลงเขียนลงสมุดถวายพระองค์หญิงศิริรัตน ฯ

ยามเยาว์เห็นโลกล้วน	แสนสนุก
เป็นหนุ่มก็หลงสุข	ค่าเช่า
กลางคนเริ่มเห็นทุกข์	มีคู่ สุขแฮ
ตกแก่จึงรู้ค่า	ว่าล้วนอนิจจัง ฯ

เขียนที่แคมรอนไฮแลนด์ วันจันทร์ที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๗๘

โคลงประทานหม่อมกอบแก้ว

คำอธิบาย หม่อมกอบแก้ว อาภากร ส่งหนังสือเรื่อง สะชน มาถวายในวันเกิด
เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๘๖ เสด็จพ่อจึงทรงแต่งโคลงตอบไปประทานพรดังนี้ เป็น
โคลงหลังที่ได้ทรงไว้

โคลง ๔

ขอประสิทธิ์พรสืด้วย	ความประสงค์ สมแฮ
จงดูแลหม่อมอนงค์	กอบแก้ว
อยู่ร่วมสุขกับองค์	อาทิตย์ เสมอเทอญ
ภัยพิบัติจงแคล้ว	คลาดทั้งสองศรี ฯ

พระกวีนิพนธ์

(ภาคผนวก)

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล โปรดให้พิมพ์
ตามที่นายสมัคร หงษ์ทอง ได้รวบรวมจากหนังสือต่าง ๆ
ซึ่งครั้งที่แล้วยังไม่ได้พิมพ์

โคลงประจําภาพรามเกียรติ์
พระนิพนธ์พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร

เกสรทมาลา

ไพศรพนัณณภาคตั้ง	ตัวสวา หนึ่งแฮ
สี่เลื่อมเหลืองเทียมทา	มาศแพรว
เกสรทมาลา	ภาเดชะ
ทุกราพนัรอรุทธแล้ว	กลอกเกล้ากลั้วมือ

มังกรกัณฐ์

มังกรกัณฐ์บุตรท้าว	ขรพงศ์ แผนนา
มฤณาคพัทตร์เขี้ยวขยง	ยังผู้
ทรพือบัตติตรง	ศิวะศाप สรรแฮ
ครองเขตต์โรมกัณฐ์	เขี้ยวใช้เชิงศร

วิรูปักษ์

รูปวิรูปักษ์ท้าว	เทวินทร์ แทตย์นา
เป็นใหญ่ในภูษศินทร์	ทัวหล้า
อยู่ทิศบ้ศจิมระบิล	บรรพ์บอก ชัดแฮ
ใช้มฤณชัยหน้า	มัวงต้องตามพงศ์

สุรกานต์

สี่เหลืองวานเรศร้าย	เริงแรง
สุรกานต์นามแสงดง	เดชห้าว
มหาชัยเอกองค์แปลง	เปลี่ยนภาค
มาช่วยวาสุเทพท้าว	ลุ่มล้างเหล่าอสูร

— คัดจากสมญาภิธานรามเกียรติ์ ของนาคะประทีป

บทมะโหรี เรื่องกากี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ตอนต้น
๒ บท ตั้งแต่ท้าวพรหมทัตต์ทรงเสกกับพระยาครุฑซึ่งแปลงตัวเป็นมานพ ณ พลับพลา
ในสวน แล้วให้ทีแก่คนธรรพ์ให้บรรเลงพิณ ต่อไปคัดจากบทของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
แต่ง เมื่อคนธรรพ์ได้เห็นท้าวพรหมทัตต์ให้ทีดังนั้น ก็หยิบพิณขึ้นดีดและขับลำนำกล่าว
ถึงการไปชมนางกากีที่วิมานฉิมพลีด้วยประการต่าง ๆ พระยาครุฑได้ฟังก็โกรธ จึงแสร้ง
ถามคนธรรพ์ว่าเหตุไฉนจึงได้รู้จักวิมานฉิมพลี เพราะทางที่จะไปนั้นไกลนัก ทั้งประกอบ
ด้วยอันตรายหลายประการ หรือท่านมีเวทมนตร์อย่างไร เราอยากจะศึกษาบ้าง คนธรรพ์
ตอบว่า เวทมนตร์เราก็ไม่มี แต่เราอาศัยแทรกชนพระยาครุฑไปจึงได้ชมนาง แล้วขับครวญ
ถึงนางกากีต่อไป พระยาครุฑได้ประจักษ์เช่นนั้นก็เสียใจไม่อาจทนอยู่ได้ จึงทูลลาท้าว
พรหมทัตต์กลับ ครั้นมาถึงต้นไทรก็คั่นร่างเป็นพระยาครุฑบินไปสู่ฉิมพลี

(เรื่องที่ทำแผ่นเสียงและพิมพ์ ในสมุดหมดเพียงนี้ แต่บทของเจ้าพระยาพระคลัง
(หน) ที่แต่งไว้มีต่อไปอีก จนถึงครุฑพานางกากีกลับมาส่ง แล้วพระเจ้าพรหมทัตต์ให้ลอย
แพนางกากี)

เพลงขับเรื่องกากี ตอนคนธรรพ์บรรเลงพิณ

โหมโรงเพลงปฐมคุณิต

บทที่ ๑ ร้องครอบจักรวาล

ปางบรม พรหมทัตต์ กษัตรา เสด็จออก พลับพลา ในสวนศรี
เห็นครุฑแปลง ตัวมา ก็ยินดี สมที่ หมายมาด คาดไว้ ฯ

บทที่ ๒ ร้องบันตลิ่งใน

เรียกสกา มาเล่น เหมือนเช่นเคย ตรัสเฉลย พจนา ปราศรัย
พอเห็นเพลิน เมินพัคตร์ พักไป ให้คนธรรพ์ เข้าใจ ในทีการ ฯ

อิมก่อนดูโขนคูนัง

ร้องลำสระบุหร่งนอก

๓๒

อิมเอ๋ยอิมก่อน
ทั้งส่ำรับคั้บค้อนไ้รุ่งรัง
การเฝ้าเอาเปรียบกันอย่างนี้
คบเพื่อนฝูงจงอุตส่าห์พยายาม

รีบจะไปดูละครโขนคูนัง
เหมาคนอิมทีหลังให้ล้างชาม
มิดีหนอเจ้าฟั่งเราห้าม
รักษาความสามัคคีจึงดีเอ๋ย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์จาก “แบบเรียนดอกสร้อยสุภาวดี” ฉบับพิมพ์ครั้งที่หก พ.ศ. ๒๔๘๐

๑ เอ ! เวลาแต่งมาเหมือนสักครู่ ฟินิจดูหน้ากระดาชเกินคาดหมาย
ตัวกเมอยมอกล่าตากพราย จบนิยายเสียสั้กทีเพียงนเอย ฯ

สมเด็จพระ ฯ กรมพระยาดำรง ฯ ทรงนิพนธ์ไว้ที่ท้าย นิทานเรื่องเลี้ยงเด็ก ซึ่งเคยพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณพิเศษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ต่อมาลงพิมพ์ในหนังสือ “งานกาชาด” พ.ศ. ๒๔๗๔ (ซึ่งนายชุ่มใช้ แม้นมาศ เป็นผู้รวบรวมขึ้น) อีกครั้งหนึ่ง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ 83 ถนนบำรุงเมือง กรุงเทพมหานคร โทร. 210374
นางนุญช ธรรมมาธิระ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2519

